

833G55

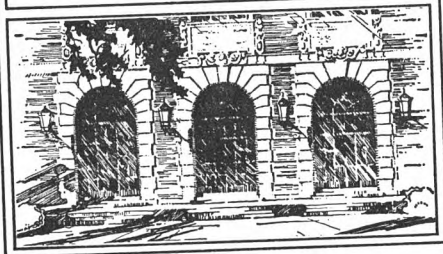
OhUf

LIBRARY OF THE
UNIVERSITY OF ILLINOIS
AT URBANA-CHAMPAIGN

ELIAS CZAYKOWSKY
COLLECTION OF
UKRAINIAN CULTURE

833G55

OhUf

NOTICE: Return or renew all Library Materials! The Minimum Fee for each Lost Book is \$50.00.

The person charging this material is responsible for its return to the library from which it was withdrawn on or before the **Latest Date** stamped below.

Theft, mutilation, and underlining of books are reasons for disciplinary action and may result in dismissal from the University.
To renew call Telephone Center, 333-8400

UNIVERSITY OF ILLINOIS LIBRARY AT URBANA-CHAMPAIGN

APR 12 1990

JAN 18 1990

MAY 31 1990

APR 05 1990

JAN 28 1993

DEC 01 1992

L161—O-1096

„ВСЕСВІТНЯ БІБЛІОТЕКА“

№ 7/8.

ЙОГАН ВОЛЬФГАНГ ГЕТЕ

ГЕРМАН і ДОРОТЕЯ

ПОЕМА

в перекладі і з передмовою
Д-ра ІВАНА ФРАНКА.

Ціна 1 К. 60 сот.

Львів, 1917.

UNIVERSITY OF
ILLINOIS LIBRARY
AT URBANA-CHAMPAIGN

ЙОГАН ВОЛЬФГАНГ ГЕТЕ

ГЕРМАН і ДОРОТЕЯ

ПОЕМА

в перекладі і з передмовою

Д-ра ІВАНА ФРАНКА.

ЛЬВІВ, 1917.

Накладом „Всесвітньої Бібліотеки“ № 7/8.

з друкарні наукового товариства ім. Шевченка.

ЙОГАН ВОЛЬФГАНГ ГЕТЕ

* 28. серпня 1749 р., † 22. марта 1832 р.

833G55

Oh Uf

ПЕРЕДМОВА.

Подаючи українській громаді безсмертну поему найбільшого німецького поета в перекладі на нашу мову, вважаю потрібним подати в отсій передмові деякі факти та свої уваги, що можуть придати ся для відповідної оцінки самого твору та мого перекладу.

Йоган Вольфганг Гете, роджений д. 28. серпня 1749 р. в Франкфурті над Меном, прожив свій довгий та незвичайно плідний вік у незвичайно, як на письменника, корисних обставинах, що сприяли розвоєви його духа та його літературній і науковій праці, і вмер 22. марта 1832 р. у Ваймарі. Його довге життя можна поділити на кілька періодів, що зазначили ся такими або иншими життєвими пригодами та літературними творами. Перші літературні твори походять із часу університетських студій у Липську в рр. 1767—8; се були дві драми в французьким смаку „Die Laune des Verliebten“ і „Die Mitschuldigen“. По скінченню університету починаєть ся другий період його життя, його урядова кар'єра аж до покликання його до Ваймару (1768—1775). Сей період у його літературній діяльності зазначив ся такими творами романтичного характеру, як драми „Götz von Berlichingen“, „Clavigo“ та „Stella“ і сантіментальною повістю »Терпіння молодого Вертера«. В тім періоді повстали також романтичні уривки »Магомета«, »Прометей« та »Фавста«. Третій період можна покласти на рр. 1775—1786, коли він вирушив у подорож до Італії. В тих роках, проведених переважно у Ваймарі при дворі тамошнього князя, він написав драми »Торквато Тассо«, »Еґмонт« та »Іфігенія в Тавриді« і простору повість „Wilhelm Meisters Lehrjahre“.

Від італійської подорожі, що тревала від вересня 1786 до червня 1788 р., починаєть ся новий період у життю Гетого, в яким літературна праця його менша обемом, та за те робить ся дозрілійшою під впливом італійських вражінь. Поет переробляє драми »Іфігенію«, »Тасса« та »Егмонта«, пише »Римські елегії« та »Венеціанські епіграми«, видає друком першу часть »Фавста«, бере участь у поході німецького війська на Францію 1792 р. і викінчує в слідуючім році звіринну епопею „Reineke Fuchs“ у класичній формі на основі старо-німецького людowego оповідання. Тіснійші зносини з Шіллером, що заповнили рр. 1794—1805, можна вважати новою добою в життю та творчості Гетого. Найвизначнійшими творами сеї доби були: повість „Wilhelm Meisters Lehrjahre“, поема „Hermann und Dorothea“, збірка епіграм п. з.: „Xenien“, балади, переклади Вольтерових драм „Mahomet“ і „Tancred“ та драма „Die natürliche Tochter“. Остатній період у життю великого письменника обіймає рр. 1805—1832, в яких повиходили найбільші його твори: Обі части »Фавста«, повість „Wahlverwandtschaften“, просторі спомини з його життя п. з.: „Aus meinem Leben. Wahrheit und Dichtung“, опис італійської подорожі, збірка поезій „Westöstlicher Divan“ та повість „Wilhelm Meisters Wanderjahre“. Розумієть ся, крім тих визначнійших праць Гете писав і видавав у ріжних публікаціях багато ріжнородних творів віршами й прозою, між якими треба згадати особливо переклад споминів італійського золотаря Бенвенута Челліні. Надто був він невтомним кореспондентом і полишив по собі трохи-що не 100.000 листів, які з часом зібрано в окремім архіві його імени в Ваймарі.

Епічна поема Гетого „Герман і Доротей“ написана була 1796 р., а вийшла друком у осені 1797 р. Її основою послужило невеличке оповідання, яке Гете вичитав десь у давнійших часах, про еміграцію німецьких протестантів із Зальцбурґа в початку XVII. в. Там між иншим оповідано факт, що коли емігранти переходили через одно місто, син богатого міщанина запитав одну дівчину, що йшла між емігрантами, чи не хотіла би служити в його вітця. Вона згодила ся. Він пішов до вітця, який давно

вже намовляв його, щоби оженив ся, і заявив йому, що хоче оженити ся з тою дівчиною; а як отець не позовольте йому, то не буде женити ся зовсім. Отець, приятелі та священник віраджують йому, але він стоїть на своїм, поки вони не згодили ся. Тоді син приводить дівчину перед свого вітця не сказавши їй, що хоче взяти її за жінку. Отець питає її, чи вона хоче бути жінкою його сина, та вона ображаєть ся, добачуючи в тім питанню насміх над її бідністю. Тоді син вясняє їй усе і вона згоджуєть ся стати його дружиною¹⁾.

Се оповідання взяте з подій XVII. в. Гете переніс на події 1790 р., а власне на часткову еміграцію альзатських Німців, спричинену террором французької революції, з лівого боку Рену на правий. Головної основи оповідання автор не змінив, але розвинув її майстерно в ряді живих картин, і поклав її на тлі світової події, великої французької революції з кінця XVIII. в. Ся революція, викликана економічними та соціальними хворобами внутрі самої Франції, серед рівночасного стану духового життя французької інтелігенції, одержала могутню ідейну підвалину, що з місцевої французької події зробила її майже всесвітньою.

Не мавши в своїх початках ніякої національної закраски французька революція через те, що перекинула ся в своїм розвою через Рен та поза Альпи, причинила ся до розбудження почуття національної свідомости у Німців, Італійців та інших європейських народів. Памяткою того впливу французьких визвольних ідей на німецький народ являєть ся також отся поема Гетого, надихана здоровим патріотичним духом і почуттем моральної висшности німецького народа над французьким.

І в самого Гетого сей твір являєть ся першим твором не тільки національним, у контрасті до таких інтернаціональних творів, як: »Іфігенія в Тавриді«, »Торквато Тассо« та »Егмонт«, але також наскрізь

¹⁾ Richard M. Meyer, Goethe (Geisteshelden, Eine Sammlung von Biographien, herausg. von Dr. Anton Bettelheim) Bd. XIII—XV. Berlin 1895, стр. 272.

патріотичним, яким не був прим. також на скрізь національний »Гец фон Берліхінген«.

Що Гете основою своєї національно-патріотичної поеми зробив німецьке міщанство надренської околиці, се зовсім природне супроти того факту, що він сам походив із того міщанства і жив, не вважаючи на своє високе суспільне становище, міщанським, і то досить скромним життям. У його поемі не бачимо тогочасного німецького селянина, але міщанська сім'я, змальована в поемі, крім міщанського промислу займаєть ся також рільництвом, і може служити зразком того, як міг виглядати в тих часах заможний та освічений німецький селянин. У всякім разі міщанство було тоді в Німеччині і лишило ся й доси головним двигачем культури, науки та літератури. В містах Німеччини протягом XIX. в., під впливом величезного розвою новочасного промислу з одного боку та новочасних визвольних ідей з другого боку, виросла також нова сила — робітництво з його кооперативними та політичними організаціями, сила, про яку в поемі Гетого нема ще навіть жадного натяку. Так самого не знаходимо в тій поемі нічого такого, щоби вказувало на будучий величезний розвій мілітаризму в Німеччині, хоч кінцевий акорд поеми — промова Германа, в якій він виявляє свою готовість стати в обороні своєї вітчизни проти зовнішних ворогів, свідчить про те, що Гете відчувавав потребу такої організації німецького народу, яка-б у разі потреби могла поставити »силу проти сили«, „Macht gegen Macht“.

Що до композиції поеми варто завважити, що вона складаєть ся з девяти пісень, яким автор дав подвійні титули, а власне перед кождим річевим титулом, що зазначає головну тему пісні, назву одної з девяти Муз, ось у якім порядку: 1. Калліопе — Муза епічної поезії, відповідно до епічної експедиції змісту поеми; 2. Терпсіхора — Муза танцю, відповідно до головної теми сеї пісні, в якій оповідаєть ся про стрічу Германа з Доротеєю і описано прикру сцену між Германом і його вітцем; 3. Талія — Муза комедії, відповідно до характеристики міщанства, а особливо аптикаря, по

троха комічної фігури в поемі; 4. Евтерпе — Муза ліричної поезії, відповідно до чутливої та зворушливої сцени між Германом і його матір'ю; 5. Полігимнія — Муза многоголосового співу, відповідно до характеристики юрби вигнанців та їх безладдя в поході; 6. Кліо — Муза історіографії, відповідно до характеристики французької революції та становища німецької людности супроти неї; 7. Ерато — Муза любови, відповідно до характеристики Доротеї, що являєть ся головною фігурою сеї пісні; 8. Мельпомена — Муза трагедії, відповідно до серйозної події поєднання між Германом і Доротеєю для звязку на ціле житте; 9. Уранія — Муза звіздяного неба, відповідно до щасливого закінчення поеми з виглядом на кращу будуччину. Вже сам сей уклад показує, як глибоко обдумав Гете плян своєї поеми.

Не вважаючи потрібним вдавати ся в подрібний розбір сеї поеми, завважу тільки, що на мою думку Гете дав у ній своєму народови хоч і не національну епопею на подобу стародавньої »Пісні про Нібелюнгів«, бо такої епопеї в тих часах роздрібнення політичного життя в Німеччині не було можна сотворити, то все таки дав твір на скрізь реальний своїм змістом, наскрізь чистий і моральний своєю духовою атмосферою, наскрізь патріотичний тою любовю до рідного краю та тим мужеським почуттем гідности й вартости рідного народа, яким пронята вся поема, дав нарешті твір незвичайно високої літературної вартости, тим вищої, чим скромнішою була основа поеми. Все те на мою думку запевняє Гетевій поемі не тільки невменшену й доси популярність серед німецького народа, але чинить її також коштовною перлою в скарбниці загальнолюдської літератури, та вчинить її, надію ся, також улюбленим, пожаданим та здоровим кормом духовим нашого українського народа.

Писано д. 20—21. січня 1913.

ГЕРМАН і ДОРОТЕЯ.

ПОЕМА З НІМЕЦЬКОГО НАРОДНОГО ЖИТТЯ
З КІНЦЯ XVIII. ВІКУ.

Вступна елегія.

- Отже се злочин би був, що вітхнув мене ген-то Проперцій,
Що Марціяль весельчак став побратимом мені?
Що старину не лишив за собою я пліснити в школі,
Що вона з Риму в життє радо зо мною пішла?
- 5 Що я змагаю що сил придивлять ся природі та штуці.
Жадне не здурить імя, не сліпить догма мене?
Що чоловіцтва в мені життєві конвенанси не змінять.
Що лицемірства я те-ж маску фальшиву відверг?
- В блудах таких, які ти пильно в мені плекала, о Музо,
10 Тлум винуватить мене, тлум тільки бачучи в мні.
Навіть і ліпші нераз добродушні та прості хотіли-б
Бачити иншим мене. Музо, лиш ти мені вказ.
Ти лиш одна у душі моїй молодість свіжу
Все відновляєш, мені будеш по гріб відновлять.
- 15 Та помножи від тепер, о богине, старанність святую!
Ах, вже чуприна моя не так густа, як була.
Треба вінців, щоб инших дурить, чи себе хоч самого.
Адже й сам Цезар носив лиш із потреби вінець.
Як ти лавровий вінок призначила мені, хай на гильці
- 20 Він зеленіє десь там, потім гіднійшому дай!
Але сплети мені з рож ти вінець для домашнього вжитку;
Скоро як лїлія з рож блисне в мене сивина.
Огник, богине, роздуй, щоб варити на кухні чистенькій;
Амор полївця нехай граючись там докида!
- 25 І щоб вина у чарках не забракло! Ви, други розмовні,
Ви, однодумці, прошу! Вінці чекають і вас.
Випем здоровлє тогó, що від назви Гомера відважно
Нас увільнив і нам те-ж ширші шляхи показав.
Хтож бо посмів воювать із богами, і хто із Гомером?
- 30 Та Гомерідом зістать, хоч-би останнім, не стид.

Тим-то послухайте сю нову пісню, і випиймо ще раз! -

Хай і любов і вино й приязнь ваш слух підкупля!

Німців виводжу вам тут у їх тихій та скромній домівці,

Де близь природи живе людяно ще чоловік.

35 І хай провадить нас дух віршаря, який всім нам на радість

Славну „Люїзу“ свою з другом достойним звязав.

Також сумні образи сього часу кладу перед вами

Та перемогу бере смілість здорових племен!

Як що вам сльози з очей спів мій витисне, або призмність

40 Зродить в душі, притисніть щиро до серця мене!

Мудро розмовмось потім, бо кінець нас отсього століття

Мудрости вчить, бо кого доля не вчила ума?

І веселійше глядіть на минулі терпіння та болі,

Як що вам радісний дух зайвим явить не одно!

45 Многу людей ми пізнали й народів; нехай-же пізнавши

Й власнеє серце всім нам втіху знанне те справля.

I. Қалдїопе.

Горе й співчутте.

- Ще я ніколи не бачив пустих таких вулиць та площі!
Місто мов вимів! Мов вимерло! Так і здасть ся, що навіть
І пятьдесят із усіх наших жителїв в нїм не зістало.
Що то не чинить цікавість! Усякий біжить, так і гонить,
5 Щоб лиш глянуть на сумний похід оттих вигнанцїв бідних.
Хоч то до греблі, куди вони йдуть, буде добра милька;
Всі про то гонять туди у горячому пилї полудня.
Я би не рушив ся з місця, аби не глядїти на горе
Добрих оттих втікачїв, що покинувши гарну надренську
10 Землю сюди переходять до нас, вратувавши хоч дещо
Свого майна та почerez щасливий закуток долини
Сьої плідної та в її закрути гарні мандрують.
„Добре зробила ти, жінко, що спна ласкаво післала
Давши білизни старої йому їди та напитку дещо,
15 Щоб бідолахам подать; бо богатих річ — дарувати.
Якже-ж то їде хлопчисько! І як він огерами править!
Гарний на вигляд новий той візок! У йому вигідно
Можуть сидїти чотири особи й візник на кізлі ще.
Сей раз поїхав він сам. Як легенько скрутив там на розї!“ —
20 Так сидячи перед брамою дому у ринку вигідно
Мовив до жінки хазяїн гостинницї „Льва Золотого“.
Жінка-ж розумна собі та розсудна на те відказала:
„Я, то не радо дарую поношену тую білизну,
Бо вона дома придасть ся й за гроші її не дістанеш,
25 Як запотребить ся. Нинї одначе дала я охоче
Не одну лїпшую штуку з помежи білизни й одежі.
Вчувши, що дїти й старі помїж ними там голї мандрують.
Та чи менї ти простиш? Бо й твою я огрabila шафу.

А особливо халат твій, отой картановий, в індійські
30 Цвіти, тонкою, флянелею гарно підшитий дала я.
Вже він старий і потертий, а надто давно вийшов з моди“.

Але на се усміхнув ся добряга господар і мовив:
„Ніщо й казати, що шкода мені того халата старого
Він картановий, з індійського чистого шовку; такого
35 Вже не дістане тепер. Не носив я його вже, се правда!
Бо тепер мода пішла, тільки в сурдугі або в бекеші
Мусить ходити чоловік. Без чобіт не показуйсь нікуди!
Прогнано, наче за гріх, вовняні шапки та пантофлі“.

— „Глянь-но!“ — промовила жінка, — „ось деякі вже повер-
40 Що на той похід гляділи; мабуть він минув уже місто. [тають,
Глянь, як у всіх черевки в пілугу, як їх лица палають!
В кожному хустка в руках, аби піт із лица обтирати.
Я-б на видовище те ні-за-що не побігла дивити ся
В спеку таку, та терпіти. Досить мені того, що скажуть“.

45 З натиском їй на отсе відмовляє тут добрий господар:
„Рідко буває погода така і жнива такі добрі.
Збіже зведемо сухе так, як сіно вже звели щасливо.
Небо так чисте, не видно на ньому ні одної хмарки,
А від сходу вітрець холодком повіває приємним.

50 Вибралось геть на погоду і достигло вже жито аж надто;
Завтра почнемо вже жати, аби жниво зібрати багате“.

Підчас сих слів, побільшали ся юрби муштин і жіноцтва
Що через ринок ішли та до своїх домів поспішали.
Ось і проїхав назад зі своїми дочками похалпно

55 На другу сторону ринку маючий сусід до свого
Дому нового, в відкритій кариті, змайстрованій в Ляндау.
Він у тім місті був перший купець. Оживило ся місто,
Бо многолюдне було, процвітало тут фабрик не мало,
Й промисли різні цвили, тому й людність зростала постійно.

60 Так то ся дружная пара під брамою дому сиділа
І забавлялась увагами про перехожих сусідів.
Та господиня поважна в кінці таке стала казати:
„Глянь, ось священник надходить, а з ним враз і сусід наш
Пан аптікар: може ті нам розкажуть усе те,

65 Що там видали і що самим бачить не дуже приємно“.

Дружно оба ті прийшли й привитали подружжя приязно
Сіли потім на лавки деревляні під брамою й порох
З ніг собі стали стирати та холод платком навівати.

- По обопільних привітах почав говорити найперший
- 70 Пан аптикар і сказав троха навіть сердито таке:
„Далебі, що за народ! І не лїпший, один від другого.
Кождий дивити ся рад, коли ближнього трафить нещасте.
Адже-ж збігаєть ся люд погледїть на пожежу, що нищить,
Або на бідних злочинцїв, коли їх провадять на страту.
- 75 Ось і сьогодні всі йдуть поглядїти на вигнанцїв бідних,
На їх біду й не подума ніхто, що подібне нещасте
Може постигнуть його незабаром, або на будуще.
Ся легкодушність страшна, та лежить вона в людській при-
А благородний на те відзиваєть ся парох розумно, [родї“.
- 80 Він, хоч віком молодий, мужніх лїт був окрасою міста.
Сей добрий знавець життя та того, що потрібно громадї,
Знаючи добре високою вартість писання святого,
Що поведїнку людей відкрива нам і вдачу людськую;
Знав також добре досить і найлїпшії світськії твори.
- 85 Сей і сказав: „Не ганю я людей залюбки лиш за тее,
Що нешкідливий наклїн, який дасть їм природа,
Бо, що ні розум, ні ум не потрафить, те часто
Робить щасливий наклїн, що сильнійший від нашої волї.
Як би цікавість людей не тягла на могучї принади,
- 90 То, чи-ж пізнали-б вони, як то гарно уладжедо в світї
Бо спершю чоловік забажає нового, а потїм
І позиточне робить почина невтомимо та пильно.
Врештї жадає добра, що його красить і підносить.
В юности другом йому наймилїйшим була легкодушність,
- 95 Що небезпеку йому закриває і гоїть швиденько
Горя болючого слїд, скоро тїльки воно проминуло.
Певно, щаслив чоловік, у якого в дозрїлому віцї
Розум постійний розвивсь із такого веселого духа,
Чи то в щастю, чи то у бідї рівноваги не тратить,
- 100 Він бо знай робить дїло й повертає колишнїї шкоди“.
Та господиня сейчас нетерпляче сказала звїчливо:
„Ось оповїдajte, що там ви видали, на се я цікава“.
— „Тяжко“ — промовив на те аптикар, споважнївши „щоб
Веселїсть я відзискав після того, що там я дізнав ся. [скоро
- 105 І хто-ж сказати-би мїг усе те рїзвородне нещасте!
Вже з далека ми побачили пил, іще заки прибули
В низ по левадї, бо похід з горбка на горбок непроглядно
Тяг ся і годї було хоч що-то серед нього пізнати.

- Та як на шлях ми зійшли, що провадить поперек долини,
110 Був іще гомін і тиск мандрівців і возів там великий.
Бачили ми ще на жаль їх не мало, тих вигнанців бідних
Від не одного могли ми почути про всі прикрости втеки,
І як то рад чоловік, що з життям хоч втіче з небезпеки.
Сумно було дивитись, як добро різнородне, що в домі
115 Троха заможнім стоїть на своєму місці, де треба, —
Добрый хазяїн усе те склада відповідно до вжитку, —
А тепер все на возах, на тачках понакидано в суміш,
Як що попало, коли довелось утікати поспішно.
Сито на шафі лежить, а на ньому покривало з вовни,
120 Постіль в кориті, на ній лежить зеркало плахтою вкрите.
Ах! небезпека така відбира всю розвагу людині,
Яку ми ось двацять літ тому бачили підчас пожежі,
Як не один річ безвартну хапав, а лишав дорогую.
Так і ті наші везлі, запопадно, але необачно
125 Річи нездалі, що лиш обтяжали волів їх і коней:
Ветхі дошки та бочки, гусятник та клітку порожню.
А за те діти й жінки ледво дишучи двигали звязки,
І клунки та коші повні річей ні-на-що нездалих.
Бо чоловік покида так не-радо хоча-б і останки,
130 Свого добра. Так тягла та юрба попихаючись шляхом,
В куряві та без ладу, в суміш. Сей мав слабі коненята
Й тяг помалійше, а той мав сильнійші й спішив перегнати.
Крик піднімав ся нераз, як жінок та дітей де стиснули;
Де-де худоба ревла, або гавкали пси та стогнали
135 Старці та немічні, що на високих возах невідгідно
Перепакованих на подушках посідавши, трясли ся.
Ось на край насипу враз із дороги зіпхнуте зблудило
Колесо скрипом важким, і у рів повалила ся фіра,
Перевернулась; і з розмахом з неї попадали люде,
140 З криком страшним покотили ся в рів, та без шкоди для себе.
Далі попадали скрині, та впали поблище до воза.
Справді, хто бачив, той в страху чекав, що людей тих нещасних
Під тягарем оттих скринь і тих шаф він побачить розбитих.
Так і лежав той розлапаний віз і безпомічні люде,
145 Бо інші йшли та тягли їх минаючи, кожний сквалливо
Дбав лиш про себе; юрба-ж всіх перла непереможно.
Ми поспішили туди і знайшли там хорих і старців,
Що вже в домах та в ліжках при життю могли ледви дер-
Але ось тут на землі потовчені стогнали й ридали [жати ся,

- 150 Під жаром сонця тай ще дусячи ся у куряви хмарах“.
Зрушений сим відповів на се людяний справді господар:
„Коли-б їх Герман знайшов, покріпив і дав одіж!
Я не рад бачить таке, бо не мило дивить ся на горе.
Ми вже зворушені, як перша вість надійшла про те лихо,
- 155 Вислали сквапно десь-щось з достатків своїх, щоб хоч дехто
Міг там ратунок знайти, і на сьому були вже спокійні.
Та годі нам відновлять іще раз образи ті сумні,
Бо то в людській серця заповза надто скоро тривога,
З нею-ж у парі журба, що для мене ще гірша від лиха.
- 160 Прошу, вийдіть у затишний покій, в холоднішу кімнату!
Сонце там не догріва й не доходить горяче повітре
Крізь грубі мури. Матуся туди принесе нам склянчину
Зеленяку, при яким забуваєть ся всяка гризота.
Тут неприємно нам пить, бо брешуть мухи понад склянками“.
- 165 Ось і пішли вони там і потіху знайшли в прохолоді.
Обережно принесла господиня вино золотисте
В флящці шліфованій та на підставці цинової блискучій,
Й зеленковатих „Римлян“, сі справжні чарки для вин ренських.
Так сидячи вони в трьох при блискучім столі забавлялись:
- 170 Круглий, брунатний був стіл і стояв на ногах він грубезних.
Брязнули зараз чарки пана дому та пароха дружно,
Та непорушно держав свою третій, немов у задумі.
Але господар візвав його тут-же приятельським словом:
„Ну бо сусідо черкніть ся! Бог добрий на нас, від нещастя
- 175 Нас узберіг і надійсь, збереже ще й на далі від злого.
Хто-ж бо не зна, що від тої страшної пожежі, якою
Він нас так тяжко діткнув Він же постійно хоронить
Нас і втішає, як той чоловік, що власне око
Сам береже, що йому наймиліше з усіх частей тіла.
- 180 Чи-ж і на далі не мав-би Він нас берегти й спомагати?
Бо аж у хвилях біди видно добре, яка Його сила.
Мав би-ж Він знов то місто цвітуче, яке Він що-йно
З попелу двигнути дав, невсипущим, трудящим міщанам
І щедро благословив, дати знов з землею зрівняти,
- 185 І всю їх працю важку через те повернути у нівець?“
Лагідно й втішно на се відповів добродушний священник:
„Кріпко держіть ся лише сьої віри та думки такої,
Бо вона в щастю дає і розвагу і певність, а в горю,
Нас потіша, як ніхто й оживляє найкращу надію“.

- 190 Тут-же господар відрік те розумне мужеське слово:
„З подивом часто витав я ті хвилі широкого Рену,
Як було, їдючи в своїх ділах, я зближав ся до нього,
Все він здавав ся мені так великим, що дух ріс у мене.
Але і в думку мені не прийшло, що так скоро сей любий
- 195 Беріг стать мусить валом-заборолом супроти Французів,
А його ложе широке ровом, що їх мусить спинити.
Так то природа сама береже, бережуть нас хоробрі
Німці й Господь береже; хто-ж би глупо хтів тратити духа?
Вже потомились борці і усе супокій нам віщує.
- 200 О, коб у день той, коли в нашій церкві пожаданий здавна
Празник спокою весь люд обходити-ме, дзвони задзвонять,
Труби ревнуть й органи заграють до співу „Те Deum“,
Коби в той день і мій Герман, пан-отчику любий,
Зважив ся раз із якою коханою перед престолом
- 205 Стать перед вами, аби теє свято щасливе загальне
Також для мене було роковим для домашнього щастя!
Прикро мені, що юнак мій, що дома усе так діяльний,
Все поза домом такий нерішучий та дуже несмілий.
Мало охоти вчува між чужими людьми показати ся.
- 210 Ба, сторонить він навіть від дівчат молодих товариства
І від веселого танцю, якого вся молодіж так пожадає“.
- Так він сказав і надслухував, — вчувь йому здалека тупіт
Коней біжучих і гуркіт коліс; і з великим розгоном
Віз загремів і пригнав із дороги до самої брами.
-

II. Терпсіхора.

Герман.

Скоро лиш гарно збудований син увійшов до комнати,
Глянув священник сейчас бистрим зором на нього; поставу
Всю озирнув і його все поведенне враз проникливим
Оком, що скоро з лица стан душі відчитати зуміє.

- 5 Тут-же всміхнувсь і сказав по приятельськи щиро до нього:
„Ось ти прийшов як не той чоловік! Ще ніколи тебе я
Жвавим таким не видав, ні в очах твоїх блиску такого.
Радісний ти повернув і погідний, як видно, дарунки
Ти поміж бідних роздав і прийняв від них благословенство“.
- 10 Відповідь дав на те син супокійно та словом поважним:
„Чи я похвально вчинив, — я не знаю; однак моє серце
Так поступить наказало мені, як ось розкажу вам.
Мамо, ви довго барились, поки вибирали одержу —
Ось чому ваш клунок досить пізно міг бути готовий —
- 15 Також і пиво й вино пакувалось страшно, поволи.
Якже-ж нарешті я встиг через браму на вулицю в'їхати
Супроти мене пліла вже юрба горожан із жінками
Та дїтворюю, бо віддалив ся вже похід вигнанців.
То-ж я чим скорше погнав у їх слід до села, де, як чув я,
- 20 Мали вони спочивать і до завтра підвочувати.
Їдучи в напрямі тїм по новому гостинці нагнав я
Віз величезний, що був із порядного дерева збитий;
Два його тягнуть воли, найспільніші й найбільші в тїм краю,
А біля них поступа певним кроком дївчина вродлива.
- 25 Довгим бучком погана тї воли круторогї та дужї.
То підганя, то спиня і поводить їх дуже розумно.
Як угледїла мене та дївчина, зблизидя ся звільна
До моїх коней і так відїзвася до мене: — „Не все так

Ми бідували, як ось тепер бачите нас на тім шляху.

30 Ще я не звикла просить подарунку в чужого, що часто
Дуже нерадо дає, аби тільки убогого збуť ся.
Але потреба притисла мене говорпть. На соломі
Тут у полозі лежить багачого власника жінка,
Що їй віз та воли та саму вагітну я заледво

35 Спасла. Спізнали ся ми, і вона ледво дише, та голе,
Вроджене ось що дитя коло груди своєї тримає;
Наші не багато-би їй помогли, хоч-би ми їх дігнали
Тут у найблищім селі, де думаєм ніч ночувати;
Надто боюсь, що вони вже минули село те в поході.

40 Як що ви тут із сусідства, то нам допоможіть нещасливим“.

Так ось сказала вона, й на соломі бліда поліжниця
Встала й на мене глядіть почала, я-ж промовив на неє:
„Дійсно до добрих людей промовляє нераз дух небесний,
Що вони чують біду, що нещасного брата постигла.

45 Бо отсе мати мені прочуваючи вашу потребу

Звиток дала, аби ним придіти, в кого брак одежі.

І розв'язавши шнурок я подав їй халат той батьківський

І полотно й сорочки і все те, що дала мені мати.

А вона втішно рекла: „Лиш щасливий не вірить, що чуда
50 Діють ся ще й до тепер. Бо лиш в злиднях нам можна пізнати
Руку Господню, котра на добро людей добрих наводить.
Те, що зробив через вас Він для нас, хай і вам самим зробить!“

І я побачив, як та породілля утішно гляділа

На полотно, перед всім-же за мягку флянелю хапала.

55 „Ну, поспішаймо тепер“ — рекла дівчина до поліжниці, —
Там до села, де стоїть уже наша громада і ніч заночує;
Там постараю ся я про всілякі діточі потреби“.

Поздоровивши мене вона ще раз сказала: „Спасибі!“

Потім пігнала воли; віз поїхав, та я ще лишив ся,

60 Здержавши коні, бо щось мені в серці двоїлось, чи маю
Зараз рушати до села, поганяючи скорими кінями,
Страви там порозділять поміж решту народа, чи може
Все тут дівчині віддати, аби там розділила по правді.
Зараз у серці моїм я рішив ся й поїхав

65 З легка за нею й дігнав і промовив до неї живенько:
Дівчино добра, мені дала мати не тільки полотна
Ось на сей віз, аби чим було голому стати в потребі;
Але ще й страв додала та напоїв усяких; чимало

Всього того в мене тут напаковано в моєму возі.

70 Ось я й надумав тепер в твої руки віддати всі ті дари,
Так я здасть ся сповню припорученне тее найкраще.
Ти роздаси все як слід, я-ж давав-би лиш куди попало-б“.
Тут відповіла вона: „Порозділюю дари сумлінно
Тай потрібнішим лиш дам і буде у них радість із того“.

75 Так те сказала вона. А я скоро зачав відчиняти
Скрині на возі, дістав з них шинки ті тяжкі й цілі хліби
Потім фляшки із вином, далі з пивом і все передав їй.
Радо-б я дав їй ще більш, — та порожні були уже скрині.
Все те зложила вона у ногах поліжницї й погнала
80 Далі, а я отсе повернув з кінями своїми до міста“.

Як лише Герман скінчив заговорив сусід говірливий
І відозвав ся ось як: „О, щасливий, хто в днях сеї втеки
Та заворушень лиш сам супокійно живе в своїм домі,
І кому жінка з дітьми знай не тулять ся з жахом до боку!

85 Чую щасливим себе! Ні защо не хотів-би я батьком
Звать ся тепер і журбу поносить за дітей та за жінку.
Часто про втеку вже я промишляв і найкращі річи
Попакував золоті ланцюшки ще покійної мами,
Також срібло стареньке; з якого досіль не спродав я нічого.

90 Певно, багато ще там таких річей, що їх сховаш.
Навіть квітки й корінці для ліків, поназбирані пильно
Стратити я би не рад, хоч товар се не дуже коштовний.
Коли-б провізор зістав, я пішов-би із дому спокійний,
Щоб лиш готівку спасти й своє тіло, то все найважніше

95 Спас-би я, бо одинцем втікати людині найлекше“.

„Годі сусідо“, — сказав на се з натиском молодий Герман, —

„Думаю зовсім не так і догану даю вашій мові.

Що-ж варт такий чоловік, що в нещастю і в щастю про себе
Думає тільки, ні злидаїв ні радості він поділити

100 З иншим не зна і в душі не вчува себе здібним до сього.
Я би скорійш, як коли, тепер жінку узяти рішив ся;
Много бо добрих дівчат потребує опіки та мужа.

Жінка-ж потрібна й йому для розради в нещастю та горю“.

З усміхом батько відрік: „От се любо від тебе почути!

105 Слів таких мужніх я чув не багато ще досіль від тебе“.

Але слова ті в ту-ж мить добра мати підхопила скоро:

„Сину, ти правду сказав! І ми родичі в тім дали приклад.
Ми бо побрали ся те-ж не в веселу годину; злучила

Нас навпаки до віку найсумвійша година обов.

- 110 Рано було в понеділок — тямую гаразд: бо у день попередній
Вибух страшний той пожар, що все наше місточко знівечив.
Двацять літ тому тепер; так як нині була се неділя.
День був сухий та палкий і води було обмаль у місті.
Люд на проходах увесь, у святочних одежах убраний,
- 115 Порозходив ся до сіл по шинках та млинках довколичних,
Як загоріло ся щось в кінці міста; пожежа погнала
Швидко по вулицях скрізь і сама собі продув творила
І запалали стодоли, наповнені зібраним збіжем
І загоріли всі улиці аж до базару; і мого
- 120 Батька сусідній дім геть погорів і отсей те-ж спалив ся.
Мало що ми вратували всю нічку смутна я сиділа
Перед місточком на вигоні, скринь та ліжок стережучи.
Та наконець мене сон ізнеміг; як збудив мене в ранці
Ранішвій холод, що все перед соняшним сходом буває,
- 125 Бачила дим я і грань і високії комини й мури.
Стисло ся серце моє, але сонце знов якомсь гарнійше
Ані-ж звичайно зійшло, і відвагу навіяло в душу.
Скоро підняла ся я, бо на місце схотіла поглянуть,
Де знаходив ся наш дім і чи там вратували ся кури,
- 130 Що я любила над все; бо дитяча була моя вдача.
А коли пішла я туди через подвіря дому й руїни,
З другого боку ти надійшов і глядів на тім місці
Свого коня, що загиб у пожежі у стайні; ще тліли
Бальки над ним; не було серед звалищ коня ні познаки.
- 135 Так ми стояли сумні проти себе в задумі глибокій,
Бо вже упала стіна та, що наші подвіря ділила.
І несподівано ти взяв за руку мене та промовив:
„Лізь! звідкіль ти тут? Ходи геть, бо спалиш ще підосви!
Бо туди ще скрізь грань і палить мені чоботи грубі“.
- 140 Потім підняв ти мене й переніс через власне подвіре
Там, де стояла ще брама отта камяна зі склепінням
Так, як стоїть і тепер — лиш сама із усього лишилась.
Там посадив мене й став цілувать, а я-ж боронила.
Але на се ти сказав мені дружно значучее слово:
- 145 „Бачиш, згоріли дома. Поможі мені мій збудувати,
А твому батькови, я допоможу його дім поставить.
Незрозуміла однак я тих слів, аж післяв ти до батька.
Мойого маму свою і звершилось між нами подружжє.

- З радістю нині ще я ті недогарки бальків згадаю
150 І той схід сонця такий пречудовий усе ще я бачу...
Сей бо день дав мені мужа, а перші ті хвилі руїни
Страшні в юних літах мені сина дали дорогого.
Тим то хвалю се тобі, любий Германе, що ти з довірем
Дівчину також згадав у часі тим, таким невідраднім
155 І не жахавш ся взяти її в пору війни та руїни“:
Зараз на тебе отець відізвав ся і живо промовив:
„Дуже похвальні думки і правдива зовсім та подія,
Що ти, матусю отсе розказала, бо все так і сталось.
Але що ліпше то ліпше. Не кожному так випадає
160 Розпочинати на ново цілий свій захід та доробок,
І не повинен же кождий отак, як ми гарувати.
О, як щасливий отой, кому батько і мати готовий
Лишать вже дім повен всього добра, а він тільки щастем
Може вкрасити його. Починають усе трудно, найпаче-ж
165 Дім починать, бо всього чоловік потрібує, а все те
День в день дороще, а ти міркуй лиш, де гроші добути.
Маю надію, що й ти любий Германе, нам незабаром
Суджену в дім приведеш, а до неї ще й придане гарне.
Адже статочний муж все і дівки багаті гідний;
170 Тай благодать немала, коли враз із коханим подружжєм
Всяке хосенне добро в дім прийде, в кошах та у скринях.
Адже не даром рік в рік приготовує мати для доні
Звої тонких полотен рушників та білизну хорошу,
Родичі хресні дають у дарунку їй срібну посуду.
175 Батько-ж у скринці своїй відклада золотії дукати,
Щоб могла доня колись тим добром і дарунками тими
Врадувать хлопця того, що візьме її з поміж всіх інших.
Знаю, як любо жінці, коли в домі свого чоловіка
Бачить у кухні і скрізь по покоях усе своє власне,
180 Власним біллем накрива і столи і подружню постелю,
Тільки посажню я рад в своїм домі невістку витати,
Бо не посажню в кінці почне муж зневажати, слугою
Стане вважати її, що прийшла з клунком у господу.
Хвиля кохання мене і муж робить ся несправедливим.
185 Так синку, ти-б мені втіху зробив на старість велику,
Як-би невістку нам припровадив до дому гарненьку
Тут з сусідства, ось хоч-би із того зеленого дому.
Пан його справді богач, торговля в нього й фабрик чи-мало:

Все багатіє день в день, бо купцеви все зиски приносить.

190 Три в нього донечки, їм самим тільки прийде весь сей масток.

Найстарша, знаю се вже, є заручена, але молодша

І наймолодша — обі ще свобідні і може не довго.

Я-би на місці твоїм уже досіль не гаючись довго

Взяв був із них котру будь, так як маму твою без вагання“.

195 Скромно на те відповів нетерпливому батькови Герман:

„Дійсно, і я так бажав, як і ви одну з дочок сусіда

Впобрать. Адже-ж ураз ми зростали й учили ся в школі,

Бавились враз на торзі біля студні дїтьми ще малими

Й часто я їх боронив від хлопячої пєсти й пустоти.

200 Та се давно вже було, підростаючи люблять дівчата

Дома сидїть і забав свавільнійших тепер уникають.

Певно виховані добре вони: І не раз по старому знакомству --

Я заходив у їх дїм, як і ви собі сього бажали.

Але ніколи менї не було в їх товариствї втїхи;

205 Все я там муєїв зносить, як вони на менї щось ганяли.

Сурдут за довгий на менї, то грубе сукно, або краска

Надто негарна, не так завите волосє, як треба.

Врештї надумав ся я пристроїть ся так само, як тїї

Купчики, що там у них все в недїлю у гостї приходять

210 І пів шовковї на них накидки трїпочуть ся в лїтї.

Скоро збагнув я однак, що вони собі з мене глузують;

Се заболїло мене, — почув я уразу; тим більше

Жалував я, що вони знехтували сю добрую волю,

Що мав до них я, найбільш до найменшої з них, Марїянки.

215 Оттак пішов я до них у останній великдень у гостї,

Вбраний у сурдут новий, що тепер там висить у шафі

І уфризований був, як і всі паничі містовїї.

Скоро лише я війшов, вони в регїт усі, я одначе

Сього до себе не брав. При цяніні сидїла Мар'янка

220 Батько присутний був і слухав рад, як співали дівчата,

І одушевлений був та в гуморї. Я слухав, та дещо

Не зрозумїв, що було в тих піснях, лиш богато співали

Там про Памїну якусь, тай іще про якогось Тамїна.

То-ж не хотячи нічим быть між ними, коли вже скїнчили,

225 Я зачитав ся про текст, хто такі, ті обидві особи?

Всі замовчали на се і всімхнулись лиш батько промовив:

„Правда, приятелю мій, що ти знаєш лиш Адама й Еву?“

Тут уже порснули всі і засміялись в голос дівчата,

Реготались паничі, а старий аж за пузо держав ся.

- 230 З сорому я опустив капелюх, а хихотання тихе
Далі трівало, хоч щось вони там і співали і грали.
Зі стидом до дому я втік і вернув ся ображений дуже,
Сурдут у шафу поклав, а волосє геть розкучерявив
Пальцями тай присягнув не вступать більше в тії пороги.
235 І мені й досіль не жаль, бо гонорні вони та без серця.
І зачуваю, що в них я ще й досіль зову ся Таміно“.

Мати сказала на те: „Та не слід тобі, сину, так довго
Сердить ся на дїтваків, бо всі троє іще вони діти.

А Маріанка не зла і до тебе була все прихильна:

- 240 Вчора про тебе мене ще питала. Ту взять ти повинен!“

Але подумавши син відказав: „Ні, не йде! Ся зневага
Надто глибоко в серце в'їлась мені. Ні защо не хтїв-би
Я при клявірі її ще раз бачить і спів її слухать“.

Але зірвав ся отець і промовив гнівними словами:

- 245 „Мало потїхи мені з тебе, сину! Я все говорив се,
Як лиш до коней ти мав і до праці пильної охоту:
Те, що в заможніх людей роблять слуги, й ти робиш,
А рівночасно отець мусить жити неначе без сина,
Щоби на славу йому показати ся вмів між міщанством.
250 Так мене й мати твоя ще колись пустим словом дурила,
Як тобі в школі не йшло, ні читать, ні писать ані вчить ся
Так, як се иншим ішло, і ти все засїдав як останній.
А вже-ж; се все так бува, коли в серці своєму не має,
Почуття чести юнак і не хоче зістать чимось вищим.
255 Як-би мій батько був дбав так за мене, як я ось за тебе,
В школу мене посилав і наймав мені вчителїв добрих,
Певно не був-би я тим, чим тепер хазаїн трактїсрні“.

Але піднявши ся син до дверей наближаєть ся мовчки
Звільна й без шуму; та в тім з пересердя отець погукує

- 260 Вслід за ним: „Ну, ну йди геть! Знаю добре твою я упертість!
Йди й господарство веди, аби я не сварив на тебе;

Але не думай лише, що ти зможеш мужицьку дївчину
В дїм як невістку ввести, якусь ступу-простачку!

Довго я жив між людьми й поводити ся з ними я вмю

- 265 Вмю гостити панів та їх пань, що вдоволені завше
Звіділь виходять; чужим вмю також схлїбляти приязно
Але також наконєць мусить до мене і невістка
В дїм увійти і мій труд довголітній мені всолодити.

І на клявірі хай грає, щоб в домі моїм що найкращі
270 І що найліпші з міщан на охоту веселу збирались;
Як по неділям бува у сусіда“. Та тут син легенько
Клямку потис і отак ледви чутно вийшов із кімнати.

III. Талія.

Горожани.

- Так то уйшов там несміливий син від горячої мови,
Але отець говорив іще далі в початому тоні:
„Як в чоловіці нема чого, то сьогó й не добудеш із нього.
Так і мене ледво чи коли втішить доповнення того,
- 5 Що я бажав, аби син не такий був як батько, лиш лішший.
Бо чим булиб домц, чим булиб міста, як-би кождий
Все залюбки не гадав що має вдержать, відновити
І поліпшити також, як учить нас пора й заграниця.
Та-ж чоловік не повинен мов гриб той з землі виростати
- 10 Й скоро на місці зогнить, в тім самім, що його виростило,
Не полишивши сліду ніякого, діяльної праці.
Адже-ж по домі як стій се пізнати, який пан у ньому,
Так як в місточко війди й зараз можеш судить про началь-
Бо де валить ся вежа, осипають ся мури, в окнах [ство.
- 15 Повно смітя, і по всіх вулицях, скрізь валяєть ся нечисть,
Де з місця вивалив хтось каменюку й назад не управив,
Попрогнивали крокви та нової підпори даремно
Дім дожида, там уже звісна річ: в місті кепська управа.
Бо де з гори раз у раз не діла чистота та порядок,
- 20 Там привика міщанин дуже легко до бруду й недбалства,
Як привикає жебрак до дрантивного свого лохміття.
Тим то й бажав я собі, щоби Герман удав ся в дорогу
На якийсь час та бодай обіздрів собі Штрасбург та Франк-
Мангайм привітний також побудований рівно та гарно, [фурт,
- 25 Бо хто великі міста такі чисті побачить, той буде
Дбати потім і своє, хоч маленьке місточко вкрасити.
Чи-ж не хвалить чужинець і у нас ті направлені брамп,
І побілену вежу та порядно відновлену церков?
- Чи-ж не хвалить усяк і наш брук й канали многоводні,
- 30 Криті й розділені так, що безпеку й користь приносять.

- Так, що пожежу сейчас з першим вибухом можна вгасити?
І чи-ж не сталося те все після тої страшної пожежі?
Був будівничим шість раз я у радї й здобув я похвалу
Й щирю подяку за те від усіх горожан, що охїтно
- 35 Й пильно сповняли все те, що я радив і плян довершили
Чесних мужів, що його уложили, але не скінчили.
Так усе радні в кінці до роботи набрали охоти;
Всі вони дбають тепер і будову гостинця нового
Вже ухвалили, що нас з головним має трактом злучити.
- 40 Але бою ся, не так буде молодїж вже поступати,
Бо одні думають лиш про марнії забави та строї,
Інші-ж пильнують домів й не злязять, сказати так, із печі.
І я боюсь, що таким також Герман мій буде на завше“.
І відповіла на се господиня розумна та добра:
- 45 „Все ти, татуно, таки проти сина був несправедливий, —
Та таким робом найменш тобі добре бажанне сповнить ся,
Бо ми не можем дітей урабляти по замислам своїм;
Так, як їх Господь нам дав, так слїд їх держать і любити.
Виховати їх як найліпше й дати кождому з них свою волю.
- 50 Бо один має такі, другий інші дари з природи;
Кождий ужити їх рад і по своєму вживши щасливо,
Може і добре прожити. І не лай мені Германа більше!
Бо я се знаю, що він варт тих дїбр, які в спадку дістане,
Буде порядний хазяї і взорець для селян і міщанства
- 55 Тай і в нарадах, се знаю я добре, не буде послїдний.
Але сварнею день в день та докорами ти бідоласї
Смілість вбиваєш в душі так, як ти учинив се й сьогодні.“
І вона вийшла як стїй із кімнати й побїгла за сином,
Щоб відшукати його та потїшити словом сердечним
- 60 Знов, бо він добрий був син і заслугував вповнї на те.
З усміхом — скоро вона відїйшла — сказав батько таке:
„Дивний народ ті жінки, зовсїм так наче діти малї!
Кожда живе тільки так, як самїй усе їй до впадоби.
Ти-ж тільки завше хвали і за все їй гладь по головці.
- 65 Раз на все правда оте, що стареньке говорить прислїве:
Хто не ступа наперед, той ступає назад. Так і буде“.
Але на те аптикар відповів і промовив розважно:
„Радо се й я признаю вам, сусїдо. Я й сам оглядаюсь
В одно за ліпшим, щоби лиш нове та не було дороще.
- 70 Та не богато хїсна, коли грошей в кого не богато.

- Дбать усе та працювать, направлять у внутрі та поверха?
Дуже вже тісно міщанам; хоч як вони й знають, що добре й
Та не осягнуть ніяк, бо кишенья бач, не вистачав, [корисне,
А за багато потреб, і так щось його все зупиняє.
- 75 Дещо й я був-би зробив, але хто не злякав ся-б видатків
На такі зміни, а ще у часах небезпеки такої?
З давна всміхав ся мені домик мій у веселій одежі,
З давна ясніли також із великими шибами вікна.
Але хто може з купцем порівнять ся, який крім маєтку
- 80 Знає дороги також, як усе що найліпше дістати?
Гляньте лишень на той дім проти нас! Він новий, як чудово
Там на зелених полях відбивають ся білі прикраси
Шиби у вікнах, які величезні й блистять мов свічада,
Так, що собою притъмив усі чисті доми він на ринку!
- 85 А по пожежі були оба наші будинки найкращі
Мій, се аптика „Під Ангелом“, ваш заїзд „Льва Золотого“.
Тай город мій також був на всю ту околицю славний;
Кождий прохожий ставав і глядів крізь червоні штахети
На зебраків камяних та на карлів у пестрих одежах.
- 90 А як кому подавав каву я у причудній печері,
Що тепер справді стоїть майже пустою й пилом припала.
Той надивить ся не міг на барвисте світло тих мушель,
Гарно уставлених в ряд; навіть знавець здивованим зором:
Міг оглядять камінці із блискучого блесту й коралі.
- 95 Так подивляли також мальовило в сальоні, де дами
В строях препишних у раз із панами в саду похожали
І в кінцях пальців квітки то держали, то иншим давали.
Та хто-би на те тепер ще дивив ся! Я сам осоружно
Ледво загляну коли, бо все нині инакше, густовно
- 100 Мало-би быть, — кажуть всі, — білі лати й лавки деревляні.
Гладко та просто усе, різьби ні золочень не треба,
Дерево тільки чуже та рідке, що багато коштує.
Ну, не противен-би я й собі справити дещо новеньке
І поступати з часом та змінити уладжене часто;
- 105 Але-ж боїть ся тепер кождий рушити хоч-би найменше,
Тай і робітників хто міг-би в наших часах оплатити.
Ось я недавно хотів Михайла святого, що фірму
Моїй аптиці дає, позолотою вкрити наново.
Й смока страшного також відновить, що в ногах його вєть ся:
- 110 Та я лишив їх таких пожовклих, бо кошту злякав ся“.

ІV. Евтерпе.

Мати й син.

- Так говорили мужі, забавляючись разом, а мати
Вийшла з кімнати в той час, аби сина шукать перед домом,
На кам'яній тій лавці, де сидіти любив він звичайно.
Там не заставши його поспішила заглянуть до стайні,
5 Чи не пораять ся він біля пишних огерів, які він
Ще жеребцями купив і яких не звіряв він нікому.
Та там промовив слуга: „Він пішов от сюди до города“.
Швидко вона перейшла два просторі подвіря, а потім
Стайню минувши й обі побудовані гарно стодоли —
10 У огород увійшла, що тягнувсь аж до мурів місточка,
Вдовж по ньому пішла й любила ся всім, що росло там,
Тут напростує дручок, яким яблуні гилька підперта,
Плодом обтяжена, там підіпре таку-ж гильку у груші;
Там із капусти розлогої здійме гусениць скілька, —
15 Бо трудолюбна жона не любить ніколи йти дармо.
Так перейшла вона весь огород до кінця, до альтанки
Хмелем оброслої, та також тут не знайшла вона сина,
Як іще й досіль його не знайшла — огородом ходивши.
Але відхилена була лиш фіртка, яку із альтанки
20 З дозволу ради — колись її прадід бурмістер шановний.
В мурі місточка велів пробити і нею вигідно
Через глибокий окіп та сухий перейшла аж на той бік.
Де край дороги лежав на узгір'ю стрімкім виноградник
Тіном обвешаний, скрізь і до сонця схиляючи площу.
25 Нею ступала вона по стежині крутій і втішалась
Грознами повними, що з під широких листків виглядали.
По середині вела висока тіниста алея,
Нею в гору ішло ся східцями з нетесаних камнів.

- Скрізь нависали з боків грозна гутедель та мускателі
- 30 Червонуваті при них незвичайно великі та сині,
Плекані пильно, що їх по обіді подавано гостям.
Але часть прочу гори поединчі лози вкривали
Повні дрібнійших ягід, що вино з них бува знамените.
Так вона йшла до гори та вже тішилась осією й днем тим.
- 35 Радісним, у яким люд околичний справля винозбори,
Грозна зриває і моц витиска і в бочки наливає.
Штучні огні вечером із усіх місць та кінців довкола
Блискають, лускають, — так се найкраще живо святкують.
Та неспокійно вона далі йшла двічі й тричі гукнувши
- 40 Синови, та лиш луна двічі й тричі їй відповідала,
Що там від веж містових відбивала ся в одно гомінка.
Во не привикла вона шукать сина; ніколи далеко
Не віддалявсь він, або говорив їй, щоби не журилась
Мати кохана за ним, боячи ся лихої пригоди.
- 45 Та надіялась вона усе ще його стрінуть на стежці,
Бо обі фіртки, у низу і у винниці горішня —
Так стояли отвором. А там вона вийшла на поле,
Що весь узгір'я хребет широчезним платом покривало.
Все ще йшла вона досіль своїм власним ланом і втішалась
- 50 Посівом своїм та збіжем, що нишно довкола хилилось.
І хвилювало по полі своїм золотистим колоссем.
Поміж загонами йшла вона стежкою в одно межою,
Ген аж до груші, що там он на горбі стояла висока;
Поля належного їй вона крайню границю творила.
- 55 Хто посадив її, годі се знать. Та на всю доохрестність
Видно було її й скрізь своїм плодом була вона славна.
Женці під нею нераз і полуднувать втішно сідали,
А пастухи в осени, в її тіни черед доглядали;
Во попід нею були лавочки із дерну та каміння.
- 60 Й не помилилась вона; там сидів її Герман у тіни,
Спертий на руку сидів і здавалось глядів десь далеко
Ген аж до гір у віддалі, звернувшись до неї плечима.
Тихо підкралась вона і плечей його легко діткнулась.
Він відвернув ся скоренько, — в очах його сльози блистіли.
- 65 „Мамо“ — сказав він, змішавшись — „Мене ви злякали“.
Сльози обтер молодець з благородним серцем у груди [і скоро
„Як то! Ти плачеш, мій сину?“ — зворушена мати сказала, —
„Не пізнаю тебе! Ще сліз ніколи не бачила в тебе.

- Що тобі серце давить? Що загнало тебе під сю грушу,
70 Тут в самотині сидить? І що сльози з очей витискає? "...
І перемігши себе син по щирости ось що промовив:
„Дійсно з каміння хиба було-б серце у груди у того,
Хто не вчував-би тепер того горя заточників бідних.
Тямки хиба не мав-би у голові, хто-б не журился
75 Про своє власне добро і добро вітчизни в отсе время.
Те, що сьогодні я чув і побачив, зворушило серце
В мене; і вийшовши тут дивлячись на припишну, широку
Тую країну, що ось простягла ся плідними горбами,
Бачу, що збір багатий обіцює повні комори.
80 Ах, та як близько від нас лютий ворог! Що правда, ще Рену
Хвилі хоронять нас. Ах, що значать однак хвилі та гори
Тому народови, що надтягає сюди наче буря?
І молодих і старих із усіх він усюдів стягає,
Силою пре наперед, і юрба та страшна не боїть ся
85 Смерти, бо як пропаде з них одна юрба, друга надходить.
Ах, але Німець сидить і не сміє ні рушити ся з дому!
Чи сподіваєть ся він, що мине його лихо грізне те?
Мамо кохана, скажу вам по правді, болить мене нині,
Що увільнили мене, коли оноді в нас льосували
90 З поміж міщан добровольців. Се так, одинак я й хазяйство
В нас не мале і діла наші те-ж не є маловажні;
Та чи не ліпше-б мені ген он там на границі
Ждати в оружних рядах, ніж тут ждати на нужду й неволю?
Так, мені дух се сказав і на дні душі в мене клубить ся
95 Смілість і жадоба служити вітчизні у потребі,
Хоч-би й умерти, аби иншим достойний приклад подати.
Дійсно, як-би так вся та молодіж німецька до купи
Там на границі зійшлась, аби ворогу не піддавать ся,
О, то й не вспіли-б вони стать на нашу землицю прекрасну
100 І пожирати добра сього краю, нам перед очима,
Повелівати мужам, поривати жінок і дівчата!
Бач, матусю, мені на дні сердца повстала рішучість
Скоро зробить і сейчас, що здалось мені добрим і правим;
Бо хто міркує над міру, той вибере не все найліпше.
105 Бачте, до дому вже я не поверну, і звідси простісько
В місто йду та віддаю воякам свої руки та серце,
Аби служить вітчизні. І нехай тоді тато говорить,
Що в моім серці нема почуття ані чести, ні слави,
Ані бажання піднять себе вище від свого стану“.

- 110 Тим зворушена каже на те добряча, розумна мати,
Тихії сльози ллючи; вони легко в очах їй ставали:
„Сину, яка-ж то зайшла в тобі зміна і в твоїм настрою,
Що до своєї ти мамі не так, як учора і завше говориш,
Щиро й свобідно й мені не сказав, чого власне бажаєш?
- 115 Як-би хто третій тепер чув слова твої, певно хвалив-би
Дуже тебе та твою постанову, як великодушну,
Зведений словом твоїм і такими важкими думками.
Та я ганю лиш тебе, бо хіба тебе ліпше я знаю:
Серце твоє ти скриваєш і щось зовсім инше задумав.
- 120 Адже-ж я знаю: тебе не манить ані трубка, ні бубен,
І не кортить тебе раз в уніформі з'явити ся дівчатам,
Бо ти призначений, будь ти собі і хоробрий і бравий,
Дому гаразд берегти і спокійно рілля управляти.
Отже отверто скажи: відки в тебе така постанова?“
- 125 Син-же поважно сказав: „Поміляєтесь, мамо, один день
Другому вже не рівня. Молодець дозріває на мужа;
Ліпше в спокою нераз дозріває до діла, чим в шумі
Бур та турбот життєвих, що в молодости многих ламають.
І хоч я тихий такий був і є, в моїй груді протєс
- 130 Серце чутке та тверде, що ненавидить кривду й насилле
І я зумю гаразд відріжнити все добре від злого.
Праця така-ж і мені у руках та ногах дала силу.
Чую се: правда все те, і тому сказати можу се сміло.
Але по правді таки ганите мене мамо, й зловили
- 135 На півправдивих словах, на нещирости лихо укритій.
Бо признаю се я сам, не та близька мене небезпека
Клич із дому вітця, ані думка висока на поміч
Стати моїй вітчизні й ворогам її страху завдавати.
Се були тільки слова! Я сказав їх, аби перед вами
- 140 Скрити мої почуття, які серце моє розривають.
От і пусгїть мене геть! Бо коли надаремні бажання
В мене в душі, то нехай і життє моє марно пропаде.
Бо-ж мені звісно гаразд: одиниця сама собі шкодить
Віддаючи ся, коли в одну цілість усі не змагають“.
- 145 „Ну говори, говори“ — підбасьорила мати розумна, —
„І розкажи мені все, що найменше і що найважїйше!
Всі бо мушяни палкі і доводять все зараз до краю,
А перешкода палких дуже легко з дороги відводить.
Жїнка зручїйша була і обдумав спосіб та ходить

- 150 Також обходами, щоб лишень зручно добить ся до ціли.
То-ж розкажи мені все: чого так зворушив ся дуже,
Яким ніколи тебе я не бачила й кров тобі в жилах
Бурить ся й очи твої мимоволі слізми підпливають?“
- Тут уже зовсім віддав ся жалю синок добрий та плакав.
- 155 Голосно плакав на матері грудях, зворушений мовив:
„Дійсно, вітцеві слова мене сильно вразили сьогодні,
Не заслужив я на них ні сьогодні, ні жадного часу.
Бо родичів шанувать було все наймиліше для мене,
І не здавав ся ніхто мені ліпшим, мудрійшим, як тії,
- 160 Що мене сплодили й так все поважно водили в дитинстві.
Много терпів я не раз від товаришів своїх, що добру
Волю мою найчастійш платили злобою, часто
Їм без відплати прощав я сміхи, лайки та удари.
Але, коли на вітця мого сміхи вони наводили,
- 165 Як у неділю ступав він із церкви поважно й статочно,
Кпили з халата його у цвітах, або з шапки з стяжками,
Що так поважно носив, і які дарував я сьогодні.
Страшно стискав я п'ястук, накидав ся на них мов шалений,
Бив, молотив і трафляв їх на осліп і не давлячи ся,
- 170 Де кого бю; покровавив носи і вони верещали
І ледво втікати могли від страшних копняків й ударів.
Так виростав я усе терплячи від вітця свого много,
Що місто інших, не раз накидав ся на мене словами,
Як йому в раді прикрість якусь на зборах зробили;
- 175 Так за колегів його свари й гнів я покутувать мусів.
Часто вам мамо мене було жаль, бо багато зносив я.
Тямлячи все доброту моїх рідних і честь їм належну,
Тямлячи, що лиш для нас вони дбають добро прибильшати,
І не одного собі відмовляють, щоб дітям щадити.
- 180 Але ощадність сама, аби пізно вживати — не творить
Щастя, не творить його також купа маєтку при купі,
Ані ріля при рілі, хоч і як заокруглені ниви.
Адже старіє ся батько, а з ним сини старіють ся разом,
Всі без радощів дня, а за те із журбою про завтра.
- 185 Гляньте сюди по низу, як прегарно богата долина
Стелить ся там, а отут виноград і сади й огороди
Шопи оттам і стайні за рядом уся гарна маєтність!
Але, як бачу потім офіцину, де попід припінком.
Видно вікно від моєї кімнати на самім піддашу,

- 190 І як згадаю часи, коли ніч не одну я стояв там
Місяця ждучи без сну, або ранками сонця появи,
Бо для здоров'я мого вистарчав сон лиш кількогодинний.
Ах, тоді все видаєть ся мені так пустім і комната,
І те подвіре і сад і те гарнеє поле й ті гори.
- 195 Все те для мене пусте, бо не має у мене дружини“.
- І відповіла на се йому добра, розумная мати:
„Сину, не більше собі ти бажавш до дому дружини,
Аби щоденні труди свобіднійші вам стали й милійші,
Як сього хоче отець твій і мати. Та-ж намовляли
- 200 Ми тебе все, навіть перли на те, щоби брав ти дівчину.
Але, я знаю гаразд і тепер мені каже так серце:
Доки властива пора не прийде й властива дівчина
Не появить ся в той час, то ні руш також вибір зробити;
Переважа тоді страх; ану-ж вибереш ти невластиво!
- 205 Маю сказати тобі, сину мій: Ти, здаєть ся вже вибрав,
Бо твоє серце зворушене й більш чим звичайно чутливе.
Отже признай ся мені, бо душа моя те вже віщує:
Вибрав ти дівчину тую, що зустрів серед вигнанців нині“.
- „Мамо кохана, се так!“ — відповів син утішно та живо, —
- 210 „Так, її вибрав і як ще сьогодня в свій дім не впроваджу
Як нарічену її, як вона піде геть і можливо,
Щезне для мене на все в тім замішанню війн та походів, —
Мамо, надармо тоді вже на віки пишати ся буде
Перед очима мені ся маєтність богата, даремно
- 215 Будуть будучі літа плодови́ті, а навіть сей рідний
Дім й огород мені збридне. Що більш, навіть ваша.
Рідна матусю любов мене бідного втішать не зможе.
Бо я се чую, любов розрива всякі звязи родинні
Коли навяже свої; не лише покидає дівчина
- 220 Маму й вітця, коли йде геть за вибранцем серця свого,
Також юнак не бажа навіть знать про вітця та про матір.
Скоро побачить, що йде геть від нього дівчина кохана.
Отже пустіть і мене йти, куди мене гонять розпука,
Бо мій отець вже сказав своє слово рішуче. Його дім —
- 225 Вже не мій дім, коли в нім нема місця для тої дівчини,
Тої одної, яку у свій дім я бажаю впровадити“...
- Швидко йому прорекла на те добра, розумная мати:
„Отже стоять проти себе, як скали недвижні — мужі два,
Горді й завзяті: вони не приступлять один до одного

- 230 І не рухне язиком ні один з них до доброго слова.
Тому скажу я сину тобі: ще не згасла надія
В мойому серці, що він, як лиш вона добра й статочна.
Дасть тобі взяти її, хоч убогу, хоч як він рішучо
Бідну тобі наказав. Не одно він говорить сердито
- 235 Але сповнити не втне; так і тут, він забуде свій наказ.
Треба лиш доброго слова, — сього він і може жадати.
Бо він отець. Тай ми знаємо, що його гнів по обіді,
Як розігрість ся він і ніяких резонів не слуха,
Мало значить, бо вино розворушує в нїм усі сили
- 240 Впертої волі його й не дає йому слова чужого
Слухати, а тільки своє тоді слуха він і чуває.
Але ось вечір іде і багато вже там розговорів
Перелилось між ним і його обидвома друзями.
Знаю, що він лагіднійший стає, коли прошумить ся.
- 245 І відчува кривду ту, що комусь ізробив у розпалі.
Отже ходи! Попробуєм сейчас, бо що скорше, те лїнше.
Други-ж потрібні і нам ті, що ще сидять з ним у кімнаті:
А особливо шановний священник нам стане в пригоді“.
- Так вона шпарко рекла, і піднявши ся з каменя й сина
- 250 З сидження враз потягла. Встав він радо за нею й обое.
Мовчки в долину зійшли про важкеє міркуючи діло.
-

У. Полігимнія.

Космополіт.

- Але у трійку усе ще сиділи ураз при розмові
Той-же духовний отець і аптикар і з ними господар, —
І поміж ними ще йшла ненастанно та сама розмова;
Много про се і про те говорило ся з ріжних боків там.
- 5 Але достойний духовник промовив на тее поважно:
„Не заперечу я вам. Знаю добре, що люде повинні
Все до поліпшень змагать і ми бачимо, справді змагають
К вищому все, а бодай ненастанно шукають нового.
Та за далеко не йдїть. Бо крім того змагання природа
- 10 Нам дала потяг іще все держати ся кріпко старого
Та утішати ся тим, до чого звук усякий від давна.
Кождий стан добрий, аби лиш природний він був і розумний.
Много бажа чоловік, та потреби його невеликі,
Наші короткі бо дні і обмежена доля людська.
- 15 Тому догани не дам, хто діяльний усе і невтомний,
В подорожах навіща всі моря і всі шляхи земнії,
Сміло та пильно все дбає, втішаєть ся зиском здобутим,
Що з відусїль наплива в його руки та його найблищих
Але я й того ціню спокійного горожанина,
- 20 Що тихим кроком своє ще батьківське надбанне обходить,
Землю всю обрабля, як година того вимагає.
Не відміняєть ся ґрунт у добрі його в кожному році,
І не відразу здійма ново-саджене дерево віти
В небо весною, рясним приоздоблене цвітом. Ні, справді.
- 25 Муж потрібує терпцю, потрібує спокійного змислу
Та рівноваги в душі, чистоти та розсудку ясноґо.
Бо лиш немного сімен повіряє землі він плодючий,
Лиш не багато звірят може він годувать та множити;

- Бо одинока мета його праці — шукати пожитку.
- 30 Той щасливий, кому надала таку вдачу природа.
Бо він годує всіх нас. І щасливі те-ж мало-міщани,
Що лучать працю сільську з ремеслом та міським заробітком.
Не тяготить на них гнет, що держить селянина в тривозі,
Тай не тривожить журба, що гризе ненаситне міщанство.
- 35 Що хоч спромога мала, з багатшим вищим рівнять ся, та
Звикли бажати, а вже особливо жінки та дівчата.
Ось тому благословіть сина вашого вдачу спокійну,
Та синову, що візьме він собі до своєї вигоди“.
- Так він сказав, а в тім мати вийшла враз із сином
- 40 За руку його ведучи й перед мужем поставила тут-же.
„Тату“ — сказала — „нераз ми гуторячи поміж собою
Думали, як той прийде день веселий, коли собі Герман
Вибере суджену й нас ущасливить тим вибором врешті.
Сяк і так думали ми, то одну йому панну, то иншу.
- 45 Ми призначали оттак у родителівській балаканині.
Нині той день надійшов; само небо йому показало
Суджену, та привело й його серце рішилось відразу.
Чи-ж не казали тоді ми, що сам собі вибрати він мусить?
Чи-ж не бажав і ти сам, аби він і весело й охочо
- 50 Панну яку полюбив? Ось настала та ждана година.
Він полюбив і вибрав і по мужеськи справді рішив ся:
Дівчина ся та чужа, що сьогодні її він зустрінув.
Дай йому взяти її, або він нежонатим зістане“.
- І сказав син: „Дайте, тату мені її, бо моє серце
- 55 Вибрало певно і чесно. Вона дочка найгідніших“.
- Батько одначе мовчав. А в тім парох підніс ся скоренько,
Слово забрав і сказав: „Одна хвиля рішає звичайно
Про ціле людське життя і про всю чоловікову долю.
Во і по довгій розвазі таки буде рішення кожде
- 60 Ділом хвилини; як слід рішить може тільки розумний.
Небезпечніше усе підчас вибору тебе та тебе
Обміркують побічне й таким робом чуття заглушити.
Чесний ваш Герман; його знаю з молоду я і руки він
Не простягав ще хлопцем по се, та те легкодушно.
- 65 А як бажав чого, то се йому відповідне було
Й се він держав. То-ж тепер ви не бійтесь і не подивуйтесь,
Що ось являється в раз чого так давно ви бажали.
І не являється се тепер в виді самого бажання,

- Як се бувало у вас, бо бажання часом закривають
- 70 Бажане нам, самі-ж дари приходять із неба,
У своїх власних видах. Тому не відкиньте дівчини.
Що розворушить могла перший раз дорогого,
Доброго, умного вашого сина, невинную душу.
Знайте, щасливий кому перша любка відразу дасть руку.
- 75 В кого любовне чуте потаємно в душі не висхає.
Вачу по нім, що судьба його вже переважилась нині.
Зразу правдива любов юнака перетворює в мужа.
Тут його гнути не слід; коли днесь він зустріне відмову,
То і найкращі літа проминуть йому в горю та смутку“.
- 80 Тут відізвав ся сейчас і антикар розсудно,
В нього вже слово давно з уст зірвать ся було готовеньке.
„Нуте-ж підімо й сей раз на святу посередню дорогу!
Festina lente — було царя Августа слово любиме.
Радо готов я отсе послужити коханим сусідам
- 85 І невеличкий свій ум в їх користь пустити у діло.
Адже-ж молодіж перед усім потребує проводу.
Рушмо за місто як стій, там пізнаю я дівчину тую,
І розпитаю громаду, в якій вона проживає,
Легко не здурить мене ні один, бо словам я не вірю“.
- 90 Тут зараз проговорив син слова ось які бистролетні:
„Так і зробіте сусідо, підіть і розвідайте. Але
Добре-б було, як-би й наш панотець туди з вами подав ся;
Два такі чесні мужі будуть свідками нам без догани.
Таточку мій, се дівча, то не жадна прибулда, одна з тих.
- 95 Що по краях та містах блудять та авантури шукають.
Та молодих юнаків хитро в сіти свої уловляють.
Ні, се жорстока судьба завірюхи воєнної, що нам
Світ весь колотить і вже не одну вікову будівлю
Перевернула з посад, її те-ж бідолашну прогнала.
- 100 Чи-ж не блукають тепер і вельможні пани благородні
В бідности? Навіть князі утікають перебрані з краю?
Навіть король утікав! І вона, з своїх сестер найліпша,
Вигнана з краю; своє забуваючи власне нещасте
Іншим іще помага, хоч безпомічна, поміч приносить.
- 105 Горе велике й біда розливають ся з краю до краю!
Чи-ж із нещастя того й якесь щасте не мало-би вийти.
І я в обіймах жени-та дружини правдивої радість
Винести з тої війни, так як ви раділи з пожежі?“

- Тут відізвав ся отець, аж уста отворивши з вагою:
- 110 „Якже се, сину, тобі розв'язав ся язик, що так довго
В твоїх устах деревів і лиш рухав ся наче за напасть?
Ось і на мене паде те, що батькови кождому грозить:
Що самоволю синівську палкою піддержує мати
Надто податлива, тай і сусід рад за нею обстати,
- 115 Щоб лише проти вітця або проти мужа стояти.
Га, та не хочу всім вам спротивлять ся, бо що-ж то допоможе?
Бачу наперед вже тут унір і докори й сльози.
Йдїть і питайте, а там в імя Боже приводїте ту доню
В дїм мій; як нї, то нехай він на віки забуде про неї“.
- 120 Так ось промовив отець. На те радісно викликнув Герман:
„Ще перед вечером вам добра доня у домі явить ся,
Як собі може бажать муж, що ум має й серце у груди.
Надіюсь те-ж, що й вона в добротї своїй буде щаслива.
Так, вона буде по вік менї вдячна, що батька та матір
- 125 Дав я на-ново їй в вас, як бажать розумні дїти.
Але, що гаять ся більш? Ось іду й запрягаю я конї
І повезу сих панів — за слїдами тієї дївчини.
Лишу самих їх, нехай роблять те, що їм скаже їх розум,
І присягаю, зроблю все те, що вони лиш урадять,
- 130 З панною-ж бачить ся сам я не буду, аж буде моєю“.
І відійшов, инші-ж усї ще се і те розважали
Мудро і на-скоро те обмовляючи важнеє дїло.
- Герман до стайні побїг, на борзї, де огнисті огери
Тихо стояли й хруп-хруп чисто-браний овес споживали
- 135 Й сїно сухе, що його на найліпшій левадї косили.
З поспїхом він заложив їм блискучї вудила і зараз
Перетягнув ремінці крізь пряжки, що блищали як срібні,
Потім до них присилив ще широкі та довгі поводи,
Й вивів конї на двір, де слухняний слуга уже бричку,
- 140 Виточив легко її, витягаючи з шопи за дишель.
Потім за орчики враз до штильваги ремінної шлії
Попрїпинали і так запрягли прудкі конї до воза.
Герман ухопив батїг, сїв на віз і зайхав у браму.
Тут приятелї оба посїдали із заду вигідно.
- 145 Заторохтів швидко віз по вуличному бруку, і скоро
Міськії мури минув і високїї вежі та браму.
Так їхав Герман у чвал на знайомий від давна гостинець,
Не зупиняв ся ніде і чвалав то в гору, то в долину.

- Та, як побачив уже він дзвінницю села недалеко
150 І наближав ся до хат, що стояли посеред городів,
Сам собі він погадав, що потрібно тут спинити коні.
В сутінку милім старих лип високих та дуже розлогих,
Що сотки вже літ певно на тім місці при куші стояли,
Був широчезний вигін, весь у ясній зеленій мураві
155 Перед селом — для селян і міщан місце прогульок любих.
В тіни дерев була там плоско копана зимна криниця.
Ступнями було зійдеш і побачиш лавки кам'яні
Довкола жерела, що випливало все живо з під камня;
Довкола нього стіна невисока, щоб черпать вигідно.
160 Герман рішив ся у тім холодку зупинити свої коні
З возом. Заїхав сюди і промовив такими словами:
„Висядьте, друзі, ось тут і підіть, куди треба, дізнають ся,
Чи ся дівчина варта, щоб я їй віддав свою руку.
Я у те вірю й мені ви не скажете ніщо нового;
165 Як-би я сам тут рішав, до села я пішов-би негайно
І по немногих словах вона долю мою би рішила.
Скоро пізнасте й ви її серед людей тих вандрівних,
Ледви, чи хоч буде там одна із постави їй рівна.
Але даю вам іще сі знаки її вбрання й одєжі.
170 Станик червоний вона має на своїх грудях вицуклих
Гарно шнурований, а на нїм чорна обтисла корсетка.
Ковнір сорочки увесь у хвплястих складках окружає
Підборідок і лицю додає і краси і принади.
Вільно й погідно глядять голова у гарненькім овалю,
175 Довгіі коси на ній на шпильках понавивані срібних,
Нище від станика йде у складках її спідниця синя,
І обіймає в ходу її добре збудовані ноги.
Та ще одно вам скажу і виразно хочу просити:
Не говоріть ви самі з нею й наміру свого не зрадьте,
180 Тільки питайте людей і послухайте, що муть казати.
Як зберете вже досить, щоб вітця заспокоїть і неньку,
То повертайте сюди і порадимось разом про дальше.
Так, я обдумав собі по дорозі, що ми проїздили“.
Так він сказав. Ті-ж оба подали ся в село піхотою,
185 Де по садах, стодолах та домах від люду кишіло,
А на широкім шляху — віз при возі стояли рядами.
Порались господарі коло коней, возів та худоби
Сквалпно-ж жінки на плотах порозвішане шматтє сушили,

- А у потока струях плюскотали ся весело діти.
- 190 Так протискаючи ся між возами, люльми та звірями
В право то в ліво, глядять оба вислані розвідачі там,
Чи не побачать вони десь дівчини описану постать.
Але ні одна з дівчат не являлась подібна на неї
Стиск побільшав ся нараз; при возах ізчинила ся сварка
- 195 Серед сердитих мушин, а до неї вмшали ся з криком
Також жінки. Та прийшов там поважними кроками старець
До спорючих прийшов і як стій втихомирив ся гамір.
Скоро спокій наказав та по батьківськи ще погрозив він.
„Чи-ж те нещасте“ — сказав він — „іще доси нас не навчило
- 200 Порозуміти в конаць, що нам треба терпіть одним одних,
Бути згідливими, хоч і не кождий поступить по правді?
Тільки щасливий бува незгідливим. Чи-ж вас горе
Ще не навчило з братами не все дертись, як доси бувало?
На чужім ґрунті, ви тут дайте місце друг другу й діліть ся
- 205 Тим, що в вас є разом, щоб і ви милосердя зазнали“.
Так сказав той чоловік, і замовкли усі і згідливо
Впорядкували вози та худобу, забувши про сварку.
Вчувши ту мову старця і побачивши, як той начальник
Враз заспокоїв народ, панотець у тій хвили
- 210 Блище до нього прийшов і промовив слова ті значучі:
„Справді, татусю, коли люд день за днем у щастю проводить,
Живить ся плодом землі, що широко кругом простягла ся
Й дари блаженні свої відновля рік у рік, місяць в місяць,
Все тоді йде, мов само з себе й кождий для себе найліпший,
- 215 Тай розумнійший і так всі живуть біля себе згідливо,
І хай мудрійший тоді не вважаєть ся ліпшим від інших,
Бо все йде, наче само через себе спокійно та мирно.
Та як зруйнує біда, життєві всі звичайні дороги,
Порозбиває дома, спустошить сади та засіви,
- 220 Вижене мужа й жену з привичної, любої хати,
Змусить їх бурлакувать у трівозі й страху дні та ночі
Ах! тоді кождий глядить, хто з усіх буде найрозумнійший,
І тоді мудрі слова він до них не говорить надармо.
Батьку, ну та скажіть, певно не старшиною над тими
- 225 Утікачами, в яких зара? ви втихомирили сварку?
Так, ви здаєтесь мені, одним з тих ось вождів найдавнійших,
Що по пустинях вели манівцями прогнані народи.
З вами говорячи, так і здаєть ся, говорю з Мойсеєм“.

І відізвав ся на те позирнувши поважно начальник:

230 „Справді, такі в нас часи, які рідко трапляли ся доси;
Мало таких і свята й світова історія знає.

Бо, хто у днях сих прожив хоч-би тільки учора й сьогодні,
Той прожив довгі роки: так тіснять ся в нас всякії події.

Як лише троха назад спомяну, то здасть ся, вік довгий

235 Понадо мною пройшов, а про те ще не вигасла сила.

О, ми можемо всі порівнять себе з тими потроха,

Що їм в годину тяжку появляв ся в огнистій купині

Бог; появляв ся і нам Він нераз у огнях та у хмарах“.

Та, коли парох потім захотів розмовляти ще далі

240 Знати бажаючи все, що притрафилось старцеві й людям,

Щепнув аптикар йому з-тиха, в ухо слова ті прудкії:

„Ви тут балакайте з ним і зведіть на дівчину розмову,

Я піду обходом, та пошукаю її і поверну

Скоро лиш тільки знайду“. На те парох кивнув головою, —

245 А через пліт і сади та стодоли поплів ся аптикар.

VI. К л і о.

Конець століття.

- Як пан-отець запитав у начальника вигнанців бідних,
Що потерпіли вони й від коли вже їх прогнано з дому,
Мовив на те старий: „Не короткії наші терпіння,
Бо ми всіх лїт тих страшних скоштували гірку тую чашу,
5 Тим іще гіршу, що нам відібрали й найкращу надію.
Не заперечить ніхто, що піднялось у всякого серце
І свобіднійше в грудях біла кров мов обновлена й чиста,
Як там у перве зас'яв яркий промінь від сонця нового,
Як пішла вість про права чоловіка, що смільні всім людям,
10 І про святу свободу і так само про рівність похвальну!
Кождий тоді сподівав ся для себе сам жити; здавалось.
Спадуть кайдани старі, що краї многі доси вязали,
Щезне пановання всіх самолюбів і здирства й неробства.
Чи-ж не гляділи тоді всі народи у днях тих бурхливих
15 На ту столицю, що вже була з давна столицею світа,
А тепер більш як коли на імя те собі заслужила?
Чи-ж імена тих мужів, що слова ті окликали вперве,
Рівні не були тим всім найславнійшим, що сяють як зорі?
Чи-ж не росла в ті часи у всіх сила й душа і відвага?
20 Ми-ж, як сусіди були самі перші огнем тим огріті.
Потім настала війна й походи зоружених Франків
Стали зближать ся; вони, як здавалось, несли тільки приязнь.
І несли справді, бо в них були душі високі й свобідні,
Радісно й посеред нас вони дерева волі садили,
25 Кождому право своє і правління своє прирікали.
Радість загальна тоді обняла молодих із старими.
Довкола стягів нових почали ся веселії танці.
Тут позискали, враз переможнії Франки прихильність

- З разу мужів говірким і палким своїм темпераментом,
30 Потім серця жінок невідпорної грації чаром.
Легким здавав ся нам навіть війни ненажерної натиск:
Бо нам будучину в гарних красках малювала надія,
Зір манячи в далечинь на нові, невідомі дороги,
О, як веселий той час, коли в двох — молодий з молодою
35 В танець ідуть дожидаючи дня пожаданих шлюбів!
Та радіснійший для нас був той час, коли все те найвище,
Що подума чоловік видавало ся близьким, осяжним.
В кожного тут розв'язав ся язик, говорили старії
І молодці і мужі, всі свобідно й високо й чуливо.
40 Та незабаром найшла важка хмара; за власть та за користь
Розпочалась борба між людьми, що добра не бажали,
Різали самі себе і давили братів та сусідів
І насилали на нас галапасів та здирців юрбам!
Жерла-сь у нас старшина й грабувала на розмір великий,
45 Жерла-сь й дрібнега також та здирала з малих і найменше.
Кожний про те тільки дбав, аби щось і на завтра зістало!
Стала нужда страшенна, з кожним днем ішов утиск важкійший
Крику ніхто з них не чув, і були вони днів тих панами.
Тут і тривога і злість обняла навіть найспокійніших,
50 Кожний лиш думав і клявсь відімести дізнані зневаги
Й страти важкі та гірке розчарованне злудних сподівань.
Щастє звернуло ся тут на бік Німців, а Франки в трівозі
Там подались і уйшли з краю нашого маршом поспішним.
Ах, аж тоді у знаки нам далась та воєнна недоля!
55 Великодушний бува побідитель, або хоч здасть ся;
Він побіджених щадить, уважаючи їх вже своїми —
Маючи з них день у день собі зиск із добра їх корісти.
Та побіджений не зна ні закона, ні прав; лиш від смерти.
Він утікає і жре все, що знайде без жадного згляду
60 І розгоряє тоді його ум, а розпука із серця
Видобуває йому найріжнійші злочинні вчинки.
І вже ніщо несвяте йому; грабить, а дика жадоба
Жінки насильно хвата і в страхітте відмінює розкіш.
Скрізь бачить смерть і бажа звеселити остатні хвилини
65 Звірськи, втіша його кров і втіша його вереск розпуки.
Грізно збудив ся тоді серед наших мужів гнів великий
Зазнані страти пімстить, захистить те, що ще нам зістало.
Зброю хапали усі, захочені поспіхом втечі,

Зором непевним у них та обличами смертно-блідами.

70 Без перестанку ревли по дзвінницях тривожнії дзвони,
Страх небезпеки неміг зупинити грізного завзяття.
Швидко змінили ся причадали рільнічі спокійні,
На уоруження: кров потекла із вилок та кіс острих.
Без милосердя вони ворогів мордували нещадно,

75 Всюди шалїла скаженість і неміч труслива та хитра.
О, не дай Боже, людей бачить більше у шалї такому
Лютому! Звір без ума приймїйший вже вид представляє
Хай не говорить такий про свободу, що сам над собою
Запанувати неміг, скоро тільки нема йому впину,

80 Люзом іде усе эле, а закони він в кут заганяє.“
„Мужу поважний“,—сказав на се з натиском чесний священ-

„Недокорю вам за те, що людей ви так остро судили; [вик, —
Адже-ж зазнали ви там лиха много від злого безладдя.

Та, як-би ще раз назад в ті сумніві дні подивились.

85 То ви признали-б самі, як нераз і добро ви вбачали,
І чесноту не одну, що дрімали-би в серці закриті
Як-би грізний їх час не зворушив і як-би негода
Не довела декого між людьми проявить ся ангелом“.

З усміхом на ті слова відізвав ся достойний начальник:

90 „Ви нагадали мені, як нераз, коли хата згорїла,
Газді сумному десь хтось нагадає те срібло та злото,
Що серед згарищ лежить перетоплене скрізь доокола.
Правда, що мало його, але й те, що зістало, коштовне,
І з'убожїлий збира, що найде, і рад нахїдці кождїй.

95 Так і я радо свої ясні спогади взад обертаю
На те немного добро, що з тих днів моя винесла памяť.
Не заперечу, видав ворогів я, що щиро єднались,
Щоб ратувати люд, бачив другів і родичів добрих.
Бачив дїтей, що з любви неможливії річи вчиняли.

100 Бачив також юнака, що відразу мужем став, і старця
Що змолодїв, і дитя, що нараз юнаком виступало.
Ба, навіть той „слабий пол“, як звичайно його називають,
Силу й відвагу являв, майже мужеську духа притомність.
Ось розкажу вам лише перед всїм про те гарнее діло,

105 Великодушне, яке доконала прекрасна дївчина,
Що у великім дворі лиш сама позїстала з дївками,
Бо муцїни всі пішли у похід проти ворога злого.
Тут на дворїще напав волоцюг уоружених віддїл,

- Що жив розбоєм, і враз утиснув ся в кімнати жіночі.
- 110 Бачучи тут молоду, вже дорослу вродливу панну,
І молоденьких дівчат, що дітьми ще їх мож було звати,
Враз запалали вони диким жаром і вдарили сміло
На перелякану челядь і на благородну ту панну.
Та вона зараз одному з них вирвала шаблю від боку,
- 115 І рубонула його, так, що впав їй до ніг весь у крові.
Потім ударами мужніми освободила дівчаток.
Многих розбійників ще поранила, та ті уйшли смерті.
Потім подвіре замкнула й з оружжям чекала на поміч“.
- Вчувши похвалу таку тої панни зрадів наш духовний ;
- 120 Зараз у думці його засвітала надія за друга;
І вже спитать захотів, куди діла ся панна та славна,
Чи в тій утеці сумній вона також іде між народом ?
Та ось аптикар як раз підійшов незавважений прудко,
Сіпнув рукав пан-отця і сказав йому ось яке шептом :
- 125 „Ось я нарешті знайшов поміж сотками тую дівчину
З опису. Ну лиш ходіть і погляньте своїми очима!
Війта покличте також, щоб від нього ми більше почули“.
Тут обернулись вони, але війта покликали к собі —
Люди його, що у чімсь зажадали від нього поради.
- 130 Тут пан-отець приступив із аптикаром в парі негайно
До діри в плоті, і той показав йому хитро й промовив :
„Бачите панну онтам ? Вона ось дитинку вповила.
Зараз пізнав я кафтан із халата та пішивку синю,
Що її Герман узяв і віддав їй із вузликом шмаття.
- 135 Правда, що скоро вона і як слід вже ужила дарунок.
Се вже нам виразний знак, та і опис скидаєсь на неї.
Станик червоний, адіть як підняв ся від повної груди!
Гарно вшнурований, а поверх нього та чорна корсетка.
Коввір сорочки як раз пофалдованій чисто в жаботи,
- 140 Що підборідде її окружують, аж глянути любо.
Вільно і втішно глядить голова-делікатно овальна;
Коси густії на ній поспинала шпильками зі срібла;
Хоч і сидить, то проте видно ріст її статний і рівний;
Спідницю синю, що в низ пофалдована рясно спадає
- 145 Її ноги міцні покрива й до самих кісточок досягає.
Се несумнівно вона ! То-ж ходіть, щоб могли ми почути,
Чи вона й чесна така, господарна та добра дівчина?“
Парох відмовив на те, озирнувши сидячу уважно:

- „Справді, не дивно мені, що юнак наш її уподобав.
150 Бо навіть муж у літах їй нічого закинуть не може.
Благословенний, кому таку стать дала мати-природа!
Скрізь вона серце людей притяга і ніде не чужий він,
Хилить ся кождий до нього і кождий хотів би з ним жити,
Як лиш та гарная стать має ще й товариську принаду.
- 155 Певний я, що наш юнак підшукав собі гідну дівчину,
Що на будущі дні дасть в життю йому радість і втіху,
Силу жіночу свою зужие йому в вірну підмогу.
Статнев тіло таке заховає напевно і душу
Чистою; юність черства їй щасливу старість віщує“.
- 160 Але аптикар сказав по короткій задумі розважно:
„Позір заводить не раз! Поверховости вірить не можна.
Бо вже нераз я пізнав, що правдиве старе те прислівє:
Поки з знайомим новим не з'їси корець солі доволі,
Доти не знаєш його; тільки час забезпечити може,
- 165 Чи довіряти йому і чи приязнь між вами трівкая.
То-ж ми поперед всього розпитаймо в людей отсих добрих,
Що їй знають давно, і послухаймо, що вони скажуть“.
„Сю обережність і я похваляю“, — відмовив священник.
Адже-ж ми сватаєм тут не собі; комусь сватати — трудна річ“.
- 170 З тим подали ся вони чужосільному віиту на зустріч,
Що своїм ділом занятий ішов до них по дорозі.
Зараз до нього сказав пан-отець обережно й розумно:
„Слухайте, бачили ми одну панну — онтам у городі.
Під яблунєю сидить, для дітей одежину готовить
- 175 З вошеного полотна, що напевно в дарунку дістала,
Нам до вподоби вона, і здасть ся, вона не плохая.
Знаєте дещо про ню? Ми питаєм без наміру злого“.
Зараз звернув ся туди і в город подивив ся начальник,
І відповів: „Вона звісна вже вам. Те, що ось розказав вам
- 180 Про смілий подвиг, який учинила відважна дівчина,
Вхопивши меч і своїх захистивши перед ворогами,
Власне вона се була! По ній видно, що сильна й здорова,
Але-ж і добра не менш; свояка бо свого старого
Там доглядала до смерти, а вмер він з тяжкої гризоти
- 185 Задля місточка біди і тих напастей, що ми терпіли.
Тихо і стікно знесла вона біль по ще тяжшій утраті
Судженого свого, благородного хлопця, що в першім
Пориві смілих думок, забававши свободи святої,

- Сам до Парижа пішов і там смерті добив ся страшної,
190 Бо як у дома, так там виступав проти зла й самоволї“.
- Так сказав віт, ті-ж оба попрощались і благодарили.
Парох дуката добув — кілька мав срібняків у мошонці,
Перед годиною все те роздав милосердно та щиро,
Вигнанцям, бачучи їх, як тягли ся сумними рядами —
- 195 Вітовти дав він і йому сказав: „Поділіть се даянне
Поміж потрібних, і Бог най помножить даяннє благо!“
Але спротивив ся віт і сказав; „Не такі ми ще вбогі!
Таляр спасли не один і одежі й посуду не мало.
Та є й надія, що ще вернемось, поки все те минеть ся,
- 200 Та пан-отець утиснув йому гроші у руку й промовив:
„Вднях сих ніхто не повинен скупить ся й ніхто відмавлять ся
Брати те, що подасть милосердна рука йому в дарі.
Знати не може ніхто, доки мати-ме тєє, що має,
Ані як довго йому ще прийдеть ся блукать по чужинї
- 205 Без огорода й рілі, що його годували давнійше.“
„Ай, яка шкода!“ — сказав і аптикар на те запопадно,
„Що в мене грошей нема у кишені, а то й я би дав вам
Грубі й дрібні, бо у вас потребує їх певно богато.
Та без дарунка і я вас не лишу, щоб добрую волю
- 210 Бачили ви, хоч моє дорівнять їй не здужає діло“.
- Тєє сказавши добув він капшук шкіряний шовком шитий
Із ремінцем, у яким тютюну було напхано повно.
Він розгорнув його й став роздавати; люльок було досить,
„Дар се малий!“ — сказав він. На те промовив начальник:
- 215 „Добрий тютюн — любя річ подорожному завше в дорозї“.
- Потім аптикар почав тютюну свого добрість хвалити.
Парох одначе потяг його геть, попрацавши ся з вітом.
„Час нам спішити!“ — мовив він, — „бо юнак наш там певно че-
Нетерпеливо, і рад як найшвидше вість добру почути.“ [кає
- 220 І посліжили вони і прийшли й юнака коло воза
Спертого вгледіли там біля лип. Нетерпливі коні
Землю топтали, та він їх держав і стояв у задумі,
Тихо глядів у простір і не бачив приятелів доти,
Доки вони не прийшли й не загомоніли весело.
- 225 З далека вже розпочав говорити аптикар, а потім
Блище оба надійшли. Тодї парох його взяв за руку
І перебивши слова свого спутника так відізвав ся:
„Радуй ся, друже! Твоє вірне око і щирєє серце

- Вибрало добре й гаразд. Щастя Бог тобі й судженій твоїй!
- 230 Гідна для тебе вона, то-ж сідаймо і їдьмо на місце,
Щоб поза краєм села переїхавши зараз там бути,
Панну засватать як стій і завезти до вашого дому“.
- Але юнак не зрадів, стояв тихо без знаку утіхи,
Вчувши післанця слова, що несли йому радісну звістку:
- 235 Тяжко зітхнув і сказав: „Ми приїхали возом так живо,
Але повернем мабуть засоромлені звільна до дому:
Тут бо, допоки я ждав, обняли мене сумнівнi всякі,
Сум і зневіра і все, що так мучить закохане серце.
Чи-ж вам здасть ся, як ми лиш прийдем, піде з нами дівчина,
- 240 Тільки для того, що ми богачі, вона-ж вигнанка бідна?\"
Відність сама родить гордість, а ще й незаслужена. Панна
Невибаглива мабуть і діяльна, і світ їй отвертий
Трудно повірять, аби вона виріши гарна та чесна,
Доси ніколи собі молодця не придбала якого.
- 245 Годі повірять, аби її серце ще й доси любови
Не зазнавало. Не їдьмо туди так швидко а то ще зі стидом.
Ми і повільно у дім гнати будемо коні. Бою ся,
Що вже якийсь молодець її серце заняв, свою руку
Віргу вона подала і щасливому вже прирекла ся.
- 250 Ах, перед нею вже я з своїм сватаннем стану за пізно“.
- Парох уста вже відкрив, щоб потішити хлопця в тривозі,
Але товариш його балакучий підхопив негайно:
„Певно, в давніших часах не були-б такий клопiть ми мали,
Бо тоді кождую річ відповідно робили та мудро.
- 255 Скоро для сина старі відповідну невісту дібрали,
Кликали насамперед друга дому, що мав їх довіре,
І посилали його сватачем до родителів панни.
Сей тоді вбраний як слід по празничному десь у неділю
Йшов по обіді у дім міщанина статочного, й дружно
- 260 З ним побалакав про се і про те загалом попередю,
Мудро звертаючи річ на таке, що для нього цікаве.
Врешті по обходах довгих також про дочку була згадка:
Сватів хвалить її сват і хвалить також того, від кого
Сватом прийшов. А газда зміркував уже добре, в чім діло,
- 265 Сват же також зараз знав його волю, й міг більше сказати.
В разі відмови й гарбуз не бував тоді так образливий;
Як-же йшло діло на лад, то сватач був у домі найперший
І найлюбіший усе, як лучилось родиннеє свято.

- Бо молоді весь свій вік памятали, що друг тої домашній.
- 270 Зручно до купи їх звів і вузол звязав перший між ними.
Та тепер все те, а з тим також інші старі обичаї
Позакидали, тепер кожний сам собі сватає панну.
Най же і сам собі те-ж гарбуза власноручно приймає,
Що йому може судивсь, і приймає зневагу від дівки!“
- 275 „Будь вже, що будь!“ — відповів молодець, що немного и слу-
Слів тих і в своїй душі вже рішив ся на те, що робити. [хав
„Сам я піду й про свою сам бажаю дізнати ся долю
З уст тої панни, в якій покладаю найбільше довіре,
Як тільки міг мущина покладати довіре до жінки.
- 280 Що вона скаже, те все буде добре й розумне — се знаю.
Хоч-би прийшло ся її і в останнє побачить, ще раз я
Хочу зустріти той зір простодушний очей її чорних;
Хоч і ніколи її не пригорну до серця, все-ж хочу
Ще раз побачить ту грудь і ті плечі, які мої руки
- 285 Раді-б обняти, й уста, від яких поцілуй і признанне
Зробить щасливим мене, а відмова погубить на віки.
Дайте самому мені іти, і не ждїть. Поїжджайте
До мого тата назад та до мами, і дайте їм знати,
Що не омиб ся їх син і що гідна його та дівчина.
- 290 Ну, прощайте тепер! Сею стежкою попереk горба
Попри ту грушу і через винницю положену нище неї
Блище до дому мені буде йти. О, щоб міг я кохану
В радости й скоро сюди привести! Та хто зна, може сам я
Стежкою тою прийду, аби в дім не входить вже веселим“.
- 295 Так він сказав і віддав пан-отцеві ремінні вудила;
Сей їх бережно узяв і задержував коні палкії,
Швидко на віз він усїв і заняв там погонича місце.
Але ту стримав ся ще, обережний сусїда, й промовив:
„Рад довіряю я вам чесний отче, сумлївне та душу,
- 300 Але для тіла й кісток не найліпша буває безпека
Там, де духовна рука забира собі світські вудила“.
Ту-ж усміхнув ся на те, бистроумний пан-отець, й промовив:
„Сядьте спокійно лише й мені звірте як душу, так тіло!
Бо мої руки давно вже привикли віжками вправляти,
- 305 Й очі привикли, де треба, трафлять найкрутїйші закрути.
В Штрасбурзі ще я привик повозить найпалкїйшими кїньми,
Бувши наставником там молодого барона; день у день
Повіз наш гучно гонив попід браму, поведжений мною

- Ген на запылений шлях аж далеко до лив та левали
310 Поміж народа юрбу, що снуєть ся туди цілу днину."
Троха успоковний сів по словах тих на брочку аптикар.
Але все вид подавав, що готов був зіскочить шо хвиля.
Коні-ж погнали домів, бо за стайнею знай затужзли.
Куряви хмари плвли з під конят їх могучих довкола.
315 Довго стояв молодець і глядів, як здіймались ті хмари.
Як розсипав ся той пил; він стояв і не думав нічого.
-

VII. Ерато.

Доротей.

- Як мандрівний чоловік перед заходом сонця іще раз
Гляне на нього, коли воно швидко щезає під обрій,
Потім у темних хащах і з боків поверх скель придорожних
Вачить подобу його, і куди лише зір свій оберне,
- 5 Образ той сяє й блищить перед ним різнобарвною грою ;
Так перед Германом те-ж любий образ дівчини лагідно
Виринув і наче плив по стежині між збіжем високим.
Він мов прокинувся із сну і помалу звернув свої очі
В бік до села, і тут знов було диво, бо постать висока
- 10 Тої-ж дівчини ішла й наближала ся звільна до нього.
Впер він у неї свій зір. Ні, не привид се був, але справді
Се йшла вона; у руді несла збан величезний за вухо,
Менший у другій, і так поспішала чим дуж до криниці,
Радісно виступив він їй на зустріч. Сам вид її сили
- 15 Й смілости дав йому більш, і до неї сказав він ввічливо:
„Ось знов стрічаю тебе, дорога дівчино, при ділі;
Иншим ти поміч несеш і людей покріпити бажаєш.
Чом-же сама ти прийшла до криниці, від хат так далеко?
Адже-ж там інші мабуть беруть воду з сільського потока.
- 20 Правда, свіжіяша отся й приємніяша і силу якуюєш
Має, — то певно береш для недужої, що їй ти служиш?
Дружно в той час з молодцем поздоровилась добра дівчина
Й мовила: „Ось вже мені й оплатив ся сей хід до криниці,
Скоро тебе я знайшла, що добра нам подав так багато;
- 25 Давця такого сам вид так приємний, як і його дари.
Прошу, ходіть, і самі поглядіть, кому в нас ваша щедрість
Допомогла і прийміть від споможених щиру подяку.
А як питаєте ви, чом сюди я прийшла за водою,

- Де з жерела отсього ненастанно пливе вода чиста.
30 Я і скажу: В селі необачні люди все воду
Закаламутили нам, до потоку вловивши коні
Та весь товар, відки всі брати воду звичайно селяни.
Також пранням і миттям забачило наше жіноцтво
Всі там врита в селі і криниці: бо кожний із наших
35 Дбає лише про своє, щоб найблищу потребу чим скорше
Заспокоїть, а про тих, що за ним ідуть, не помішляє*.
Кажучи сее вона в супроводі його зіступила
По кам'яних сходах в низ, і на примурку біля криниці
Сліди обоє. Вона похилилась води набирати.
40 Він же взяв другий збанок і нагнув ся те-ж понад шямбрину.
І вони бачили, як ліня їх на тій синяві неба
Повідбивались в воді і хилились до себе приязно.
„Дай мені пити!“ — сказав веселенько юнак, а дівчина
Збанок йому подала. Спочивали обоє спокійно
45 Спершись о ті збанки, а вона відповідалась до друга:
„Відки узяв ся ти тут і чого надійшов так далеко
З місця, де бачились ми перший раз, і без коней та воза?
В низ заливив ся юнак, а потому свій зір супокійно
В гору підняв і глядів по приятельськи в очі дівчини.
50 Чув себе певним у всім. Але їй про любов говорити
Він аві разу не міг: не любов із очей їй гляділа.
Лиш ясний ум, що велів і йому говорити розумно.
Швидко надумав ся він і по ширости мовив до неї:
„Все тобі, мила, скажу я відповім на те все, що питаєш.
55 Я задля тебе прийшов. Бо чого маю з тим укривать ся.
Я у достатку живу при родителях моїх обоїх.
І допомагаю їм дім і хазяйство як слід обходити:
Бо я у них одинак, а робота у нас різнорідна.
Поле я порая сам, а отечь мій завідує домом
60 Пильно, а мама як слід господарство усе оживляє.
Але ти певно й сама знаєш добре, як часто ті слуги
То легкомишність, то злою волею мучать газдиню:
Мусить усе їх мінять, за одні хвби інші приймати.
Здавна вже мати моя була рада дістати дівчину.
65 Щоб не лиш працею рук, але й серцем була їй підмога.
І заступила дочку, що на жаль передчасно померла.
Бачивши нині тебе коло воза так зручну й веселу,
Бачивши силу твоїх рук і тіла будову здорову.

- Вчувши розумні слова з твоїх уст я зворушив ся сильно.
- 70 Снішно до дому подавсь і родителям, а також другом
Я по заслужі тебе похвалив. А тепер тут явив ся,
Щоб передати тобі своє власне та їхнє бажаннє.“
Тут він запяв ся. „Не бійсь!“ — прорекла вона, — „й дальше
Не образиш мене тим, що з подякою я почувую. [сказати!]
- 75 Вимов отверто усе, не злякаюсь я твого слова;
Хочеш наняти мене за слугу твому татови й неньці,
Щоб я робила у вас і достатний вам дім доглядала.
Ти зміркував се, що я і відважна й здорова дівчина,
Зручна до праці, при тім не лихої а доброї владі.
- 80 Се ти сказати хотів, і на се відповім я коротко:
Так, я з тобою піду, і піду, де веде мене доля.
Тут я зробила своє: породіллю назад привела я
До її рідних і всі вони тішать ся її спасеннем.
Більша їх часть вже прийшла, а ще инші посходять ся скоро.
- 85 Мають надію вони в рідний край незабаром вернути,
Але надія така бідних вигнанців часто зрадлива.
Я-ж і не дурю себе у сих днях небезпеки й тривоги,
Що обіцяють ще нам много лиха, алудним сподіваннем.
Рвуть ся всі звязки кругом, і хто може назад їх звязати.
- 90 Як не найтяща нужда, що ще нас неохійно чекає?
І коли можна мені в домі чесного мужа служити
При його гідній жені, то зроблю се з душі дорогої.
Адже в мандрівці дівча все на злюю наражене славу.
Так, піду з вами, як лиш занесу своїм блпзьким ті збавки
- 95 І попрохаю у них опрощення й розставу ся з ними;
Ви-ж ізо мною ходіть, щоб від них мене взяти до себе“.
Радісно слухав юнак тої радой згоди дівчини,
Тілько не знав ще, чи їй має зараз всю правду сказати.
Але за ліпше признав полишить її в помилці троха,
- 100 В дім свій впровадить її, а вже там і любов здобувати.
Ах, а на пальці її золотий перстенець ще побачив.
Дав їй ще дальш говорити, а сам слів її слухав пильно.
„Отже вертаймо в село!“ — рекла вона далі. — „Дівчата,
Що при криниці стоять дуже довго, стрічає нагана;
105 Хоч при тій чистій воді так приємно бува розмовляти“.
І вони встали у-раз, і обоє ще раз погляділи
В жерело, й їх проняло рівночасно солодке бажаннє.
Мовчки обидва збанки узяла вона тут-же за вуха

- І пішла сходами в верх, і а за любкою слідував Герман.
- 110 Він хотів взяти збанок один в неї, тягар поділити.
„Ні!“ — відповіла вона. — „Ліпше нести так для рівноваги.
Тай не ялось, щоб панич, мій будучий господар, служити
Мав мені. Ну, не глядіть так на мене, немов моя доля
Дуже сумна! Завчасу мусить женщина знать свою долю,
- 115 Що їй судила служити, поки панею може зістати
І заслужити на власть, що належить ся їй у домівці.
Вчасно бо служить сестра своєму брату і родичам служити,
І все життє її в тім — щось давать і ходити і носити
І підіймать і складать, готувать і порядок робити.
- 120 Добре такій, що на все те привилка і труд їй не прикрій,
Кожда година в почи їй така-ж, як і денна година,
Жадної праці не стид, жадна голка не надто тонка їй,
І забуває себе, а жить усе тільки для інших.
Адже-ж усіх тих чеснот потребує дбайливая мати,
- 125 Коли дитина мала її будить і корму жадає,
Хоч і недужа вона і до болів жура не приходить.
Двацять мушчин не знесли-б тої прикрости й тої турботи;
Тай не судилось їм се, та признати повинні се вдячно“.
Так говорила вона і зі своїм товаришем тихим
- 130 Через город перейшла аж до току тієї стодоли,
Де поліжниця лежала, яку вона разом з дочками
Втішну лишила, оттими самими, що їх Доротея
Спасла. Обоє ввійшли, а з другого боку начальник
Те-ж увійшов ведучи по дитині обома руками.
- 135 Діти ті доси були заблукались від матери в стиску,
Але знайшов їх старий, коли втишилась люду тривога.
Радісно скочили тут привитати ся з матірю діти.
Тішучись братчиком те-ж, що його ще вони не видали.
До Доротеї також прискакали й витали ся дружно,
- 140 Хліба жадали й грушок, а поперед усього напить ся.
І вона всім їм води подала, і напили ся діти
І поліжниця також і дівчата й за ними начальник,
Всіх покріпила вода і всі добрість її величали,
Во квасковата була, оживна й здорова пить людям.
- 145 Тут Доротея рекла по поважній, глибокій задумі:
„Любі, в останнє мабуть сі збанки принесла я з водою,
Вас напоїти та вам повідсвіжувать смажніі губи.
Та коли вас від тепер покріпить націй в літнюю спеку

- І коли в тіни спокій усміхнеть ся при чистій криниці,
150 То споманіть і мене і мою вам приятельську службу!
Що я служила вам більш із любви, ніж з причини свояцтва.
Скільки добра ви мені okazали, я вдячна вам буду
Вік весь. Нерадо тепер йду від вас, та одно з нас другому
Вільше тепер тягаром, і всім нам доведеть ся нарешті
- 155 По чужині розбристись, коли нам повороту не буде.
Гляньте, отсе той юнак, що йому ми завдячуєм дари,
Одяг дитини отсей і пожадану щедрю поживу.
Він надійшов і бажа мене бачити в своїому домі,
Аби служила я там його родичам чесним, багатим.
- 160 І не відмовила я, бо дівчині скрізь треба служити,
І було-б їй тягаром дармувать за обслугою в домі.
Радо піду я за ним; чоловік він здаєть ся розумний;
І такі певно й батьки будуть, як випадає багатим.
То-ж прощайте тепер, любя пані, і тіштеь своєю
- 165 Тою дитинкою, що ось жива і глядить так здорово.
А як до груди його прижмете в шелюшках тих барвистих,
То споманіть молодця сього доброго, що дарував їх,
І мене, вашу ще днесь, одягать і живить буде далі.
Ви-ж, чесний мужу, — вона до начальника так ще сказала, —
- 170 Щире спасибі прийміть, що нераз ви були мені батьком“.
Тут на коліна вона приклякла побіля поліжниць,
І цілувала її всю в слезах, та-ж шептала: „Простибі!“
Але до Германа ось тут промовив, начальник так гідний:
„Справді, мій друже, вас слід до хазяїнів добрих числити,
- 175 Дбалих про те, аби дім їх провадили люди порядні.
Часто видав я, що хтось оглядає волів або коней
Або овець при торзі та виміні аж надто докладно;
Та чоловіка, що все те держить, коли добрий і гідний,
Та розоря й розсипа, як невміло береть ся до діла,
- 180 Того приймають у дім на трафунок припадку сліпого,
Жалують потім нераз необачного поспіху свого.
Та ви розумний мабуть, бо дівчину ви вибрали осьде
Чемну та браву, щоб вам і батькам вашим в домі служила.
То-ж бережіте її, доки в службі вона у вас буде,
- 185 Й певно не буде вам жаль за сестрою, баткам за дочкою“.
Многі зійшлись за той час свояки поліжниць та близькі,
Поприносили хто-що і придбали їй ліпшу квартиру.
Всі вони вчули, куди Доротея піде, та бажали

- Герману всього добра, і їй також щасливої долі.
- 190 „Бо“ — шептав там не один до свого товариша в ухо, —
„Як із хазяїна віп стане мужем їй, буде щаслива“.
- Герман по тому узяв Доротею за руку й промовив:
„Йдїм уже! Хилить ся день, до місточка-ж далека дорога“.
- Живо гуторячи тут обіймали жінки Доротею.
- 195 Герман її потягнув; вона-ж їм поздоровлення слала.
Та тут із криком страшним і плачем її вхопили діти
Спідницю, і ані руш не пускали другу свою матір.
Але одна та друга з жінок стала дітям казати:
„Тихо, дїткі! Вона йде до місточка і принесе вам
- 200 Медяників та булок, що ваш братчик отсей вам замовив,
Як його бузько колпсь ніс до мами попри цукорню.
Вскорі побачите їх у прекрасних золочених звітках“.
- Тут відпустила її дїтвора, й повів її Герман з собою
З частих обійм з між жінок, що з далека махали хустками.

VIII. Мельпомена.

Герман і Доротей.

- Йшли так обоє вони напроти з надучого сонця,
Що западало у гліб, у грізній бурливій хмарі
І з поза них тут і там наче позирки тії огнисті
Кидало світла снопи лиховісно на поле розлоге:
- 5 „Щоб лиш та буря грізна“, — сказав Герман, — „та не принесла
Граду та зливи в ту ніч, бо всі засіви гарно доходять“. [нам
Тут-же й обоє раділи вони, на високе, хвиляється жито
Дивлячись, понерек нив ідучи, що їх майже вкривало.
І відізналась тоді до провідника свого дівчина:
- 10 „Добра душе, якій я за ту вдячна щасливу пригоду,
Що мені захисть дає, коли вигнанцям грозить негода!
Виясни передовсім, щоб могла твоїх рідних я знати,
Так як з усеї душі я бажаю служити їм вірно.
Бо-ж коли пана хто зна, може лекше йому догодяти,
- 15 Знаючи всякую річ, яку він за важнійшу вважає
І яку він би хотів мати зроблену по своїй мисли.
Отже скажи мені те, як з'єднать твого батька та матір?“
І відповів їй на те молодець добродушний розумно.
„Правду сказала святу, ти розумна, важлива дівчино,
- 20 Що передовсім мене про рідні мої вдачу питаєш.
Дармо я доси старавсь услужити вітцеві до вгоди
Про господарство його дбаючи, як-би таки про власне,
Рано чи пізно рілю обробляючи та виноградник.
Матір я задоволяв, бо мій труд вона вміла цінити;
- 25 Їй ти певно будеш наймилійшою поміж дівками,
Як будеш дбати про дім, мов-би про своє власне ти дбала.
Але отець не такий, бо й на зверхні позори вважає.
Добра дівчино, мене не вважай нечутливим, холодним,

- Що свого батька тобі я чужій оттаким відкриваю.
- 30 Се, присягаю тобі, перший раз таке слово у мене
З уст вириваєть ся, бо не привик я пусте говорити:
Але ти з серця мені добувавш найбільше довіре.
Дещо оздоби мій добрий отець у життю вимагає,
Зверхніх любови ознак домагаєть ся він та пошани;
- 35 Тим то він може-б волів навіть гіршого в службі держати,
Як би лиш знав ся на тім, а на ліпшого був би сердитий“.
- Втішно на те відрекла і при тім по темніючій стежці
В двое скорійше пішла зі зворушенням легким у серці:
„Надійсь, що їх обох я задоволити з’умію.
- 40 Вдача бо мами твоєї зовсім до моєї подібна,
Тай одягать ся незгірш я від молоду вже привикала.
Наші сусіди Французи в давнійших часах уважали
Дуже на чемність; вона необхідна була як дворянству,
Так і міщанам, а навіть селянам. і кожний у своїх
- 45 Вціплював добрий звичай. І у Німців по той бік звичайно
Діти у ранці ішли цілувать тата й маму у руки,
Доброго дня зичить їм, і весь день поводили ся чемно.
Все, що навчила ся я й до чого від молодости звикла,
Що мені з серця пливе, твоім старим віддавать-му.
- 50 Але хто скаже мені, як з тобою вести себе маю,
Одинаком у батьків і будучим господарем моім?“
- Ось як сказала вона, і вони дійшли власне під грушу.
Пишно на небі яснів повний місяць проміннем сріблястим;
Смеркло ся вже і погас сонця відблиск остатній на небі.
- 55 А перед ними лежав увесь світ як дві маси ворожі;
Світло блискуче як день і темрява невидної ночі.
В тіни кріслатого дерева Герман із радістю в серці
Дружнє питання почув на тім місці, що з давна любив він,
Що ще сьогодні його за вигнанкою бачило сльози.
- 60 І на хвилину спочить він сідаючи вхопив за руку
Любу дівчину й сказав, почуттю своему волю даючи:
„Най твоє серце тобі скаже се, а ти йди за ним вільно!“
Більш ані слова не міг він сказати, хоч яка та щаслива
Хвиля була; острах він почував, що почує відмову.
- 65 Ах, а на пальці її він чув перстінь болючий-пекучий.
Довгу хвилину ось так вони мовчки просиділи обік.
Перша дівчина зняла річ і рекла: „Як-же гарне
Місячне світло. отсе! Воно ясне, як божая днина.

- В місті там бачу доми виразнісько й просторі подвіря.
- 70 В піддашку онде вікно; так здаєть ся, счислила-б і шибі“.
„Те, що ти бачиш,“ — сказав, дух у собі спляючи Герман, —
„Наше помешканне то, до якого тебе я проваджу,
А те вікно там — моє у малій на піддашу кімнаті;
Може й твоім воно буде, бо ми робимо зміни у хаті.“
- 75 Наші усі ті поля, що достигли під завтрішне жниво.
В тіни тут мем спочивать і полуднують в літній роботи.
А тепер нумо у низ! Через винницю та огороди
Підемо, бо вже ади, надтягає бурливая хмара,
Блискавки в ній миготять, незабаром і місяць закриють.“
- 80 І вони встали й пішли у долину по полю по-через
Жито високе, і їх веселила та ясність нічная.
До виноградів дійшли й тут уже заховали ся в пільму.
Й він проводив її у долину по плитинних сходах;
Сходи з нетесаніх плит вели круто у низ до альтани.
- 85 З-вільна ступала вона, руки держачи на його плечах;
Крізь густе лисття мигтів блідий місяць проміннем на неї,
Поки за хмарою щез полишаючи парочку в пільмі.
Бережно муж підсправ молоду, що ішла вище нього;
Але не знаючи стежки та ступнів нетесаних сходів.
- 90 Кроком хибила вона, спотикнулась і мало не впала.
Спішно та зручно простяг свою руку юнак догадливий,
Мишу підняв у гору; вона злегка схитнулась до нього.
Груди припали в обох до грудей, а лице до лица. Так стояв він
Через хвилину мов стовп, себе здержавши силою волі;
- 95 К собі її не притис, лиш опер ся він тяжкості тіла;
Та почув любий тягар, і почув теплоту її серця,
Віддих її запашний, що дихнув йому просто на груди.
Двигнув із мужнім чуттем героїчну величність жіночу.
Та вона скривши свій біль, так промовила слово жартливе:
- 100 „Се значить прикрість якусь, — так говорять бувалії люде,
Як кому при вході в дім недалеко нога спотикнеть ся.
Справді бажала-б собі я знаку щасливішого троха.
Станьмо тут троха й спічнім, щоб тебе не зганили старії,
Що ти кульгаву слугу їм привів й будеш кепський господар“.
-

ІХ. Уранія.

Вигляд.

- Музи, що щирій любові так сприяєте радо, що й доси
На його шляху вели удалого хлопця й на груди
Милу притисли йому ще поперед заручин дівчину,
Допоможіть і тепер сполучити коханую пару,
- 5 Хмари розвійте як стій, що над щастем їх ось навпсають.
Але скажіть перед всім, що тепер відбуваєть ся в домі:
Нетерпеливо ввійшла третій раз уже мати наново
Поміж мужів у покій, відки йно-що зажурена вийшла,
Кажучи; „Буря ось-ось надійде! Місяць раптом затьмило.
- 10 Сина нема як нема, а така темна ніч небезпечна“.
Зганила другів тоді, що з дівчиною не говоривши,
Не розпитавши її так поспішно розстали ся з сном.
„Не погіршай ще зла!“ — відповів знеохочений батько. —
„Вачиш сама, й ми ждемо у непевности тут та трівозі!“
- 15 Але спокійно почав тут сусід сидячи говорити:
„В час неспокійний такий я покійному татови завше
Дякую, що ще в моїх молодих літах вирвав у мене
Нетерпеливості корінь оттак, що ні гич не лишив ся,
І дождати навчив так, як жаден філософ не може“.
- 20 „Ну-ко“, — сказав пан-отець, — „яку штуку вдав з вами ваш бать-
„Радо се вам оповім, бо се й кождий на ум може взяти, —“ [ко?]
Так відізвав ся сусід. — „Хлопцем ще у неділю стояв я
Раз нетерпеливо ждучи, поки повіз під браму заїде,
Що ним поїхати ми мали там до криниці під лини.
- 25 Та повіз не надїздив. Наче лисичка бігав я швидко
Сходами в гору і в низ, до дверей, до вікон заглядав я.
Руки свербіли мої і я дряпав столи з нетерплячки,
Стукав і скрізь тупотів, і мені вже на сльози збиралось.

- Все те спокійний отець оглядав, та коли я нарешті
30 Майже дуріти почав, він узяв мене тихо за руку,
Тихо підвів до вікна і сказав таке слово важливе :
Бачиш он там столяря на сегодня заперту робітню?
Завтра відчинить її, загуляють в ній гиблі та пиля,
І так від ранку піде в них робота невпинна до ночі!
- 35 Але подумай отсе, що настане колись такий ранок :
Буде трудить ся столяр і челядники всі його пильно,
Ладить для тебе труну, аби скоро та справно скінчити.
І дощаний домк той принесуть сюди руки робучі,
Що нетерпливих усіх і терпливих до себе приймає
- 40 І до спокою кладе під свою там тісеньку покрівлю.
Все те я духом бачив в той час, немов би творилось :
Ось там збивають дошки, пригтовлюють чорную фарбу...
Сів я спокійно тоді, і на повіз чекав терпеливо.
І коли інші тепер нетерпливо гоняють ся ждучи
- 45 Тут і там, все та труна виринає у мойй уяві“.
- З усміхом рік пан-отець : „Ся зворушлива смерти картина
Мудрих не страшить, кінцем не являєть ся те-ж для побожних,
Мудрого пре до життя, працювать його вчить ненастанно,
Але побожних скріпля благ будущих надією в горю.
- 50 Смерть їм обом, се життє. Вам отець непотрібно
Хлопцю чутливому дав у труні образ смерти у смерти.
Треба вказать молодим дар безцінний дозрілого віку,
Але старому красу молодих літ, щоб вічний круг світи
Їх веселив і життє у життю довершалось щасливо“.
- 55 Тут отворили ся двері, вийшла в них прекрасная пара
Ахвули з дива усі, здивували ся родичі дуже
Ростови панни, що був майже ростови Германа рівний.
Навіть здало ся, що двері за надто тісні для проходу
Тих обоїх молодят, що від разу вступили в пороги.
- 60 Герман представив старим її сими прудкими словами :
„Ось та дівчина,“ — сказав, — „яку в домі бажали вп-мати.
Тату коханній, прийміть її добре, — вона того варта.
Любая мамо, сейчас розпитайте її про хазяйство,“
Щоб ви побачили, як вона варта вам близькою бути.“
- 65 Швидко відвів він потім пан-отця добротливого на бік
Мовлячи : „Отчику мій, допоміть мені в клопоті моім
І розв'яжіть той вузол, що мені його й рушити лянчно.
Я-ж сю дівчину привів не засватавши як наречену“

- А вона вірить, що йшла лиш на службу в наш дім, — то-ж
- 70 Ще розіллється їй втече, як про сватання їй нагадаєм. [бою ся,
Але рішуть се як стій, щоб вона не лишала ся в блуді
Довше, й самого мене не томила ще довше непевність.
То-ж поспішіть і вкажіть свою мудрість, яку ми шануєм“.
- Зараз-же тут пан-отець обернув ся до зібраних живо,
- 75 Але промова вітця вже на жаль затрівожила дуже
Душу дівчини. Бо він недогадливий в добрій надії
Випалив з разу такі жартобливі слова та веселі:
„В те мені грай, сину мій! Мене тішить, що й син мій та має
Смак несогірший, такий, як і батько мав свого часу.
- 80 Все я найкращу водив у танок, і нарешті найкращу
В дім свій привів як жену, — се була твоя матінка люба.
Бо по дівчині, яку вибира чоловік, зараз видно,
Що в ній за дух і як він свою власну вартість шанує.
Але не довго мабуть ти з рішенням вагала ся, доню,
- 85 Бо мій син справді такий, що не тяжко для нього рішуть ся“
Герман і чув і не чув ті слова; він затряс ся всім тілом
І похолов, а на всіх залягло враз важке мовчання.
Але вродливе дівча, що в словах тих відразу відчуло
Насміх, образу тяжку, що до дна аж душі досягала,
- 90 Стануло і облилось румянцем, що на щоках по вуха
Їй спалахнув; та без слів кілька хвиль вона так простояла.
Потім, не могучи біль свій укрити, рекла до старого:
„На привитання таке мене син ваш і не приготував,
Бо вас представив мені як порядного горожанина.
- 95 Надіюсь, що я стою перед мужем освіченим, правим,
Що вміє добре знайти ся і належну честь кожному дати.
Але здаєть ся, що в вас милосердя нема до бідноти,
Що перейшла ваш поріг і бажає служити вам вірно;
Бо не сказали-б мені ви з таким гірким насміхом тее,
- 100 Як я далеко стою і від вас і від вашого сина.
Певно, я вбога прийшла у ваш дім, і з маленьким клуночком,
В вашу веселу сім'ю, що в безпеці жив і безтурботно;
Але я знаю себе й відчуваю свій стан проти вас всіх.
Чи-ж благородно, що ви зараз насміхом вдарили в мене,
- 105 Що від порога мабуть віджене мене з вашого дому?“
В страху тут рушив ся син і моргнув пан-отцеві благально.
Вдати ся скоро в ту річ і розсіяти помилку прикру.
Зараз устав пан-отець і побачив дівчини сердечне

- Зрушення, здержаний біль, на очах же блискучії сльози,
110 Та повелів йому дух не відразу розплутати діло,
Але на пробу ще взять дівчини зворушену душу.
І він до неї сказав спокусливі слова ось які:
„Певно, чужа дівчино, не роздумала ти відповідно,
Коли спішила рішити, до чужого на службу вступити,
115 Що значить в дім увійти, що стоїть під хазяїна властю.
Де одна згода ріша твою долю на протязі року,
І одно слово тебе вяже много в тім році терпіти.
Бо-ж не найтячая річ в службі втомлення та біганина,
Ані горячий той піт в ненастанній роботі пролитий,
120 Бо-ж із слугою у раз звик робити й діяльний господар.
Але найтяще терпять примхи пава, що несправедливо
Ганить, і сього й того вимага, сам у собі непевний.
Тяща сердитість жінок, що сварять ся за кожду дрібницю,
Тяща дітей пустота, дітські вибрики й дітська нечемність.
125 Все те не легко зносить, але все слуга мусить сповняти
Скоро та справно, та ще й без сердитости та без бурчання.
Але здаєть ся, що ти не здаси ся, коли жарт батьківський
Так тебе тяжко діткнув; хоч се дуже часто буває,
Що клять з дівчини старі тим, що їй уподобав ся хлопець“.
130 Так він сказав, і вона гнеть відчула значінне промови,
І не вдержала себе; проявилось чуттє в ній могутнє,
Грудь піднялась, і з грудей підняло ся глибоке зітханнє.
І відповіла як стій проливаючи сльози ряснії:
„О, та не знає мабуть той розумний, що в болю нам хоче
135 Радить, як мало його зимне слово потрафить влекшити
В серці терпіннє, що нам насилає високая доля.
Ви тут щасливі собі й втішні, й жарт вас не може ранити,
Але у хорого біль викликає і дотик найлекший.
Ні, не допоможе мені, хоч би я й удавати навчилась.
140 Най виступає сейчас, що пізнійше-б мій біль побільшило
І щоби може мене в тихо жручу недолю вігнало.
То-ж прощавайте всі тут! Я не лишу ся в вашому домі,
Геть заберусь і піду своїх близьких убогих шукати,
Що їх лишила в біді, собі вибравши ліпшую долю.
145 Се в мене рішено вже, і тому я вам можу признати
Те, що у серці своїм я-б инакше на все заховала.
Гірко діткнув мене жарт пан-отця, не тому, що я горда
Й надто чутлива, як се неповинно у служниці бути;

- Але їй Богу тому, що у серці чуттє ворухнулось
- 150 До молодця, що всім нам поратівником нині явив ся.
Як на дорозі мене він покинув, то з думки моєї
Він не сходив, і мені все ввижалась щаслива дівчина,
Що може в серці своїм він ховає її як наречену.
А як зустрів він мене при криниці, то вид його втішив
- 155 Так мене, мов-би мені який ангел із неба явив ся.
Радо пішла я за ним, коли він мене в службу наняв лшц,
Та моє серце мені говорило — признаю отверто —
Йдучи сюди, може я колись могу його заслужити,
Як у вас дома зроблюсь необхідною помічницею.
- 160 Ах, та тепер тільки я бачу всі небезпеки, в які я
Впала прийшовши сюди жпть так близько з таємно коханням
Я почувую тепер, як далеко убогій дівчині
До молодця з богачів, хоч була-б вона й найпорядніша.
Все те сказала я вам, аби серце моє ви пізнали.
- 165 Що лиш припадок вразив, та мене знов привів він до тьми.
Сего-ж бо мусіла ждати я, ховаючи скриті бажання,
Що незабаром у дім приведе він собі наречену,
І як могла-б я тоді вносити таємні болі?
Щастем була мені осторога й щасливо відкрила
- 170 Тайну у груди моїй ще тепер, поки лік є на лихо.
Все те сказала я вам. А тепер хай ніщо мене в домі
Тім не спиня, де стою засоромлена лиш та трівожна,
Визнавши явно любов і свою нерозумну надію.
Ані та ніч, що вкрива усю землю тяжезною тьмою;
- 175 Ні гуркіт грому, який чую вже, не задержить мене тут.
Ані уливний той дощ, що на дворі так сильно лопоче,
Ані рев бурі. Все те я зносила нераз у сумному
Вигнанню нашому, де вороги ще гонили нас злії.
І я виходжу тепер, як нераз виходити привикла,
- 180 Гнанá струєю часу, полишаючи все за собою.
То-ж прощайте! Не час довше гаять ся. Все вже скінчилось“.
Мовила так і назад до дверей подала ся сквашливо,
Свій тлумачок, що сюди принесла, держучи під нахою.
Вхопила мати нараз обома раменами дівчину
- 185 І обіймаючи стан, з чудом-дивом отак закричала:
„Гов, а се що таке знов? І по-що ті даремні сльози?
Ні, я не пущу тебе! Та-ж ти, суджена мого сина“.
Але підняв ся отець із обуренням і на дівчину

- Сплакану скоса зирнув і промовив слова неласкаві :
- 190 Ось що нарешті мені за мою поблажливість велику
Прпкрість найгірша паде саме в час, коли день закінчив ся.
Бо не люблю наді все сліз жіночих і прпстрасних криків,
Де хоч лишь дрібка ума все-б могла до ладу допроводить
Годі мені довше ще на ті фохи та шльохп глядіти.
- 195 Що лиш замішанне там викликають звичайно й безрадість,
Угомоняйтесь самі, а я йду до постелі. Добраніч!
І обернув ся як стій і подав ся до спальні своєї,
Де було ліжко, в яким він привик враз із жінкою спати.
Але вдержав його сні і благаючи ось що промовив:
- 200 Тату, не квапте ся так і не майте гніву на дівчину!
Я тільки винен всьому, що замішанне тут учинилось,
Що неждано пан-отець побільшив його підступом своїм.
Мовте, пан-отче! Я-ж вам все повірив у своєюму ділі!
Не побільшайте гніву та тривоги! Зробіть кінець всьому!
- 205 О, бо не мав би до вас на будуще я стілько пошани,
Як би злорадно ви тут поступили, не чесно й розумно!
Тут усміхнув ся пан-отець і промовив поважно й весело:
„А яка мудрість могла те прекрасне признание у сеї
Доброї панни добуть і відкрити нам так її душу?
- 210 Чи-ж не від разу твій страх відмінив ся у роскіш і втіху?
Мов і признай ся ти сам! Бо чи треба чужих ще пояснень?“
Виступив Герман і йі ті слова щиро-дружні промовив:
„Мила, не жалуй тих сліз, ані того хвпелевого болю,
Бо вони щастє мое доповнили, й твоє як бажаю.
- 215 Дівчину гарну отсю з чужини не на службу наймати
Я до криниці прибув, лиш свою йї любов обявити.
Ах, та несмілий мій зір не міг бачить прихпльности в твоім
Серці, а бачив лише чутте прпязни в твоїх очицях,
В зеркалі тім водяним, де витались ми в тихій криниці.
- 220 В дім запровадить тебе, се вже щастя була половина.
Та доповнила його ти тепер! Будь щаслива на віки!“
Тут позирнула вона зі зворушенням теплим на нього,
Не боронила обнять себе й поцілувать, довершити
Втіхи, що парі закоханій певність дає на будуче
- 225 Щастя в життю, що в ту мить видаєть ся їм быть безконечним.
Иншим уже пан-отець пояснив, як усе те зложилось.
Але дівчина прийшла до вітця, поклонила ся чемно,
Й щиро у руку його цілувала, хоч він не давав їй,

- Мовлячи: „Татку, простіть, що я не догадавшись нічого
230 З болю сплакнула й тепер в друге плакати мушу з утіхи!
Вибачте теє чуттє і простіть, також теє другєє,
Щоб я отямла ся в щастю, що тут віднаходжу.
Перша та прикрість, якій моє змішанє було виною,
Хай і остатня буде! На що служниця з’обовязалась,
235 Те вам у вірі й любові додержать прирікає невістка.“
Зараз в обійми її взяв отець укриваючи сльози,
Мати-ж прихильно прийшла та її цілувала сердечно,
Руки стискала; обі вони плачучи тихо стояли.
З поспіхом тут ухватив пан-отець догадливий та мудрий
240 Руку вітця і стягнув йому з пальця той перстінь вінчальний.
Що не так легко зійшов, бо вріс троха у палець товстенькпий.
Потім від матери взяв її перстінь, дітей заручити,
Мовлячи: „Ще раз нехай золотих отснх перстенїв сила
Звяже снх двоє людей, як старнх вона добре звязала.
245 Сей молодець почува широсердну любов до дівчпни,
І вона те-ж признає, що пожаданє з ним їй подружжє.
То-ж обручаю вас тут і благословлю на будучє
З волею вашнх батьків, при свідоцтві отсєго сусїда.“
І поклонив ся сусїд і від себе сказав добре слово.
250 Але коли пан-отець надївать став на палець дівчпни
Золотий перстїнь, уздрїв на нїм иншпий і задивував ся
Так, як і Герман, що вже при криниці вчув страх його
І усміхаючи ся, запитав він дівчпну жартливо: [вздрївшн
„Як? Заручавш ся вже другий раз? То щоб першпий
255 Твїй наречений не став перед вїтарем і не зїрвав шлюб“.
Та відповіла вона: „О, позвольте хвилину пожити
Спомином тим! Бо варт того той добрий і милий
Що відїздячи менї його дав і вже бїльш не вернув ся.
Все я прочула, коли нагло в ньому любов до свободи
260 Вибухла й хїть у новнх та не нашнх відносинах жити,
Як до Парижа подавсь, та тюрму там і смерть ізнайшов він.
„Жий-же щасливо!“ — сказав. — „а я йду бо тепер усе в руху
В світї цілім, і усе розпрягаєть ся скрїзь перед нами,
І найміцнїйшнх держав захиталсь твердїї основи,
265 Власнїсть відходить на бїк від властителя давнього, рветь ся
Друг від друга; оттак і любов відступа від любови.
Я покидаю тебе, і хто зна, чи стрїнемо ся ми ще
Знову колїсь? Може се межн нами розмова остання.

- Правду говорять: „Усяк чоловік чужинець лиш на світі“ —
270 Більше тепер ніж коли чужинцем із нас кождий зробив ся.
Наша земля вже не наша; ідуть скарби в руки чужії,
Золото й срібло мов лід тає з форм усвячених та давніх;
Движуть ся все, мов би світ із порядку старого
В хаос вертав ся та тьму, щоб новий якийсь вигляд прийняти.
- 275 Будь мені вірна, а як стрінемо ся колись ще наново
На сего світа руїнах, то творами будем новими,
Вільним життям заживем, незалежним від примхотей долі.
Бо що-ж стане вязать ще тих, що прожили те время?
Та коли вийде не так, і мені не судилось щасливо
- 280 Вибить ся з тих небезпек та тебе колись в щастю обняти,
То заховай образ мій, хоч неясний, у памяти твоїй,
Щоб не забракло тобі в щастю й горю відваги святої!
Як у новее житло, в нові звязки введе тебе доля,
То проживай в гаразді, де тобі буде суджено жити;
- 285 Хто тебе любить, люби його чисто і вдячна будь добрим.
Але й тоді не ступай надто твердо хиткою ногою,
Бо життю грозить усе біль подвійний нової утрати.
Свято держи кождий день, та життя не слід вище цінити,
Як всяке инше добро, бо добра всі злудні та минуші.
- 290 Так він сказав — і його я не бачила більше ніколи.
Потім я стратила все й споминала слова ті частенько,
І споминаю й тепер, коли гарне любов мені щастє
Тут приріка й відкрива перед мною найкращі надії.
О, вибачай. друже мій, що я навіть при рамени твоїм
- 295 Вся ось тремчу! Так моряк, що на сушу ступив після бурі,
І на найтвердшій землі себе певним ще не відчуває“.
- Так говорила вона і заткнула той перстїнь при другім.
Та наречений сказав у зворушенню мужїм та щирім:
„Хай тим сильвійшим буде звязок наш, Доротее, в загальнім
- 300 Розарусї! Будемо враз ми держать ся і твердо стояти,
Кріпко тримати свої добра гарні в посїданню певнім.
Бо чоловік, що в хиткий час і сам захитаєть ся в собі,
Збільшує тільки напасть, ширить лихо все далі та далі.
Та хто на своїм стоїть, той і світ собі творить для себе.
- 305 Нам, Німцям, не випада сей страшний рух провадити дальше,
Ані під впливом його подавати ся в сей бік, то в той бік.
„Ось поки наше!“ — скажїм, і на тім також твердо постїймо!
Бо здобувають усе славу стїйні й рішучі народи.

- Що йдуть за Бога на бій, за закон, за рідню та подружжя,
310 Хоч би у бою таким дружно стоячи й голови клали.
Ти ось моя, і тепер все моє мені блище, як доси
І не в тривозі хочу та в журбі се держать і вживати,
Але в відвазі та силі. Коли-ж нам тепер або в будучім
Ворог загрозить, я сам візьму в руки і иншим дам зброю.
315 Скоро я певний, що ти, знайдеш дім і родителів любих,
О, то без страху свою грудь усім ворогам протиставлю!
І як би кождий гадав так, як я, то стояла-б нас сила
Супроти сили і ми всі жили-б у святому спокою“.

*Череклад писано в днє 14 падолиста 1912 до 20 сїчня
1913 року.*

ПРИМІТКИ.

Сюжетом до написання „Германа і Доротеї“ послужило Гетови оповідання Г. Гекінга п. з. „Vollkommener Emigrationsgeschichte von denen aus dem Erz-Biſthum Salzburg vertriebenen... Lutheranern“ (Франкфурт, 1734), в якому розказуєть ся про прогнання протестантів із Зальцбурга по причині релігійної нетерпимости. Гете змінив місце акції і переніс на національно-політичний ґрунт німецького, маломіщанського життя з кінцем XVIII століття. До написання поеми забрав ся поет в 1796 році, а в жовтні 1797 р. була вона вже в руках німецького громадянства; як раз в часі мирових переговорів у Кампо-Форміо (17. жовтня 1797), через що назвав поет свій твір „мировим дарунком“ для німецького громадянства, а можливо, що й переклад буде таким вістуном європейського мира, послі кривавої сьогочасної світової хуртовини.

До річи замітимо, що першим перекладом „Германа і Доротеї“ був переклад Єнса Шміта на данську мову (fordans ket og omarbeitet); — в рік пізнійше переклав її на французьку мову Павло Бітоб, у два роки відтак переведено на англійську, опісля на шведську, португальську, латинську (пер. Фішер в 1822 р.), грецьку (пер. А. Дур 1823 р.), гебрійську, російську (пер. Фет), еспанську і майже на всі європейські та славянські мови, а отсе, чи не на останку, появляеть ся твір німецького генія на українській мові, в перекладі пок. д-ра Івана Франка.

„Що до повстання могого перекладу“ — писав др. Франко в примітках до „Германа і Доротеї“ — „зазначу, що ще в 1903 р. я одержав рукопис перекладу сеї поеми, докнаного тодішнім студентом львівського університету, д. Ярослав Гординським. Не мавши тоді часу заняти ся тим перекладом і порівняти його з оригіналом я відложив його на бік і він пролежав між моїми паперами аж до кінця минулого року (до 1912 р. прим. І. К.). Трафіло ся, що мій товариш д. В. Гнатюк звернув мою увагу на потребу перекласти „Германа і Доротею“ на нашу мову, і тоді я при помочи могого сина Андрія віднайшовши рукопис д. Я. Гординського, почав поправляти його. Але зараз показало ся, що ті поправки виходили на новий переклад, раз тому,

що д. Гординський укладаючи українські гексаметри не вважав на властиву тому розмірови цезуру, а у трудніших місцях розширював переклад так, що звичайно на 10 рядків оригіналу в його перекладі виходило 11 або 12 рядків. Прийшовши отак поправляючи його рукопис до половини поеми, я нарешті покинув невдячну роботу порівнювання чужого перекладу з оригіналом, і продіктував другу половину вже зовсім самостійно, лиш деколи заглядаючи до рукопису д. Я. Гординського. Зазначу, що в своїм перекладі д. Гординський подавав скрізь наголоси над словами, признаючи його мабуть для шкільного вжитку. Я не вважаю потрібним робити се в своїм перекладі, і даю наголоси тільки в тих рідких випадках, де наголос може бути сумнівний і давати читачеві привід до непорозуміння*.

Видаючи переклад вел. покійника, редакція „Бесвітньої Бібліотеки“ звернула ся до Вп. проф. Юрія Рудницького з проською, щоб він як германіст переглянув ще раз манускрипт, евентуально поправив деякі гексаметри для осягнення метру, а коли треба переставити слова Франкового перекладу для осягнення властивої цезури, щоб се і зробив. Очевидно — всі важніші поправки проф. Ю. Рудницького зазначаємо на властивих місцях, поминаючи тільки менші зміни тексту і переставки слів, які незазначено в „примітках“.

Вступна елегія, (стор. 1—2).

Приготовляючи до друку „Германа і Доротею“ зладив пок. др. Франко також переклад елегії, що творить вступ до поеми Гетого. Вірш 4. Проперцій = Sextus Propertius, римський поет елегій з часів цісаря Августа, був автором чотирох випусків елегій, в яких побіч власних любовних терпінь змалював також тодішне життя Риму. Гете прямо захоплював ся елегіями Проперція, наслідуючи його античний світогляд і форму, у своїх „Римських елегіях“. — 2. Марціяль = M. Valerius Martialus, римський поет доби Доміціана, автор численних епіграм, які послужили Гетому взірцем для написання його епіграм п. з.: „Хеніен“. — 4. Що вона з Риму в життя радо зо мною пішла = Від часу італійської подорожі почав ся в творчости Гетого зворот до клясичних взірців. (Примітка Івана Франка). 6. догма = основне правило науки або віри. — 7. конвенанси — прийняті товариські форми у людей добре вихованих. — 9. Музи = богині красних шук; їх було девять і називали ся так, як пісні нашої поеми: Калліопе, Терпсіхора, Талія і т. д., з яких кожда назирала одну з галузей мистецтва. — 18. Цезар = римський цісар, виступаючи публично клав звичайно на голову лавровий вінець, аби закрити свою лисину. — 19. Лавровий вінок = символ слави; — а з рож вінець = символ домашнього щастя (І. Ф.). — 24. Амор = у Римлян бог любови. — 27. Вилем здоровле того, що від назви Гомера відважно нас увільнив = Натяк на наукове

відкритте Фрідріха Августа Вольфа, який в 1794 році у книжці „Prolegomena ad Homerum“, виступив із доказом, що Гомер, як одиниця не існував, і що величні грецькі поеми „Іліяда“ та „Одиссея“ були витвором кількох поколінь і многих невідомих авторів. (І. Ф.). — 36. Славна „Люїза“ = Натяк на заслуженого німецького поета Йогана Генріха Фосса (урод. 20. II. 1751 помер 29. III. 1826 р.), що поперекладав на німецьку мову твори Гомера, Віргілія, Овідія, Горация та інших клясиків, а свою власну поетичну діяльність закінчив іділлічною поемою з життя німецького, сільського духовенства п. з.: „Luise“ (1784 р.), яку можна вважати попередницею Гетової поеми з життя німецького міщанства „Hermann und Dorothea“ (І. Ф.).

І. Калліопе. Горе й співчуття (стор. 3—8).

Калліопе = муза лицарської пісні і краси, епічної поезії, зображена з табличкою і рильцем до писання. — 7. картановий = (німецьке „Kattun“) рід бавовняної матерії; — халат = довга верхня одяг, у Арабів та Жидів. — 14. У первописі: їди й пиття дещо. — 36. сурдут = (франц. „Sürtout“), короткий верхній одяг. — 36. бекеша = довге верхнє одіннє, шнурована на мадярський спосіб, довга шуба. — 47. У первописі: звели вже. — 56. карита, змайстрована в Ляндау = великий повіз до подорожи, з сидженнем по середині на чотири особи. Перший раз зявив ся в такому повозі австрійський пісар Йосиф І. (в 1702 р.). — 86. Справлено. У первописі: Що в нешкідливий наклін наділила їх мати природа. — 110 = алітерація. Такі повторювання того самого звука (пр. і, іще) на початку кількох слів в одному віршу — знаходимо в „Германі й Доротеї“ часто, передувсім в Гетого „Всіляких поезіях“. — 128. І клунки = в первописі: тлумачи. — 146. У первописі: юрба-ж перла всіх. — 160. кімната = в первописі: сая. — 168. справжні = в первописі: настоящі; — зеленкуваті „Римляни“ = боклаті, великі, звичайно зелені або смагляво-золоті чарки до вина, які у Німців передувсім уживають ся до ренських вин. — 202. „Te Deum laudamus“ = „Тебе Боже хвалимо“, — перші слова латинського гимну благодарного, що його співають в костелі, в часі більших релігійних торжеств. Автором його був св. Амврозій з IV віку по Хр.

II. Терпсіхора. Герман (стор. 9—16).

Терпсіхора = муза танців, зображена з лірою в руці та з вінцем на голові. — 15. У первописі: поволи страшно. — 73. сумліно = у первописі: совісно. — 89. У первописі: Також стареньке срібло; з того досіль не спродав я нічого. — 93. провізор = заступник, перший антикарський помічник. — 95. людина = у первописі: чоловік. — 115. Порозходив ся до сіл по шинках та млинках довколичних — Неділю використовують німецькі селяни для полагодження

своїх інтересів, йдуть по довокличних млинках поспитати ся млинарів, в який день може хазяїн приїхати до млина змолоти збіже. — 152. Страшні = у первописі: дикі. — 169. муж = в первописі: мущина. — 175. дукат = золотий гріш, червінець. — 183. клунок = у первописі: тлумок. — 213. У первописі: вони пізнали ось мою добру волю. — 223. Паміно і Таміно = Так зветь ся любовна пора героїв з опери Моцарта „Die Zauberflöte“ (Чародійна сопілка), яку пораз перший виставлено у Баймарі 16. червня 1794 р. Пісня спопуляризувалась так, що її співано по міщанських домах Німеччини.

III. Талія. Горожани (стор. 17—19).

Талія = муза драматичної штуки, комедії, — зображувана зі зеркалом в одній а з маскою в другій руці. 5. абп син не такий був як батько, лиш ліпший — Наведені слова нагадують молитву Гектора, щоб його син Астіанакс „був куди кращий від батька“. (Пор. Гомера „Іліяда“ — в перекладі Петра Байди. Рапсодія VI. 480). — 11. праця = у первописі: рідня. — 23. Штрасбург = помітний тим, що був з давна фабричним містом о незвичайно добрій сполучі каналів Рену, Ілю й Марне. — Франкфурт над Меном = славний своїми ярмарками вже від XIII століття, як осередок надренської торгівлі і водних доріг Мену, Ельби і Везери. — 24. Мангайм = визначають ся простолітніми вулицями, які перехрещують ся в чимало вузлах прямовісно, пристань кораблів і збірне місце торговщиків вина. — 48. так слід = у первописі: мусимо. — 60. У первописі: він добрий був син і заслужив він на те. — 74. так щось — у первописі: котрась. — 83. свічадо = озеро. — 94. У первописі: із блискучої блєнди. 110. по жовклі = у перв.: поміняти.

IV. Евтерпе. Мати й син (стор. 20—26).

Евтерпе = муза музики й ліричної поезії. — 27. висока = у первописі: по споховій. — 29. гутедея = в швабському діалекті зветь ся найстарший син спадковець; тут найвчаснійший рід винограду. — 32. поєдинчі = в перв.: одинокі. — 33. бува знамените = в перв.: походить коштовне. — 35. мускателя = добрий рід винограду, передувсім до їди. — 46. У первописі: Бо обі стояли отвором фірки в низу і в винниці горішня. — | Він мабуть повідчиняв. | тому вона вийшла на поле. — 62. у віддалі, звернувшись = у перв.: в далечині, обернувшись. — 66. У первописі: Сльози обтер, бо було благородне серце у нього. — 74. Тямки = у перв.: зміслу. — 100. добра = в перв.: плоди. — 162. злобою = в перв.: пакостями. — 174. на зборах = в перв.: на засіданню. — 184. У первописі: Без радощів день за днем. — 188. офіцина = бічна частина дому, робітня (в антиці). — попід причілки = у первописі: при самих бантах. 229. один до одного = у перв.:

один до другого. — 231. Тому = у перв.: отже. — 251. У первопісї: Мовчки зійшли до долу.

V. Полігимнія. Космополіт стор. (27—33).

Полігимнія = муза ліричної пісні, вимови й музики, яку представлять ся з лірою в руках. — Космополіт = чоловік, що уважає весь світ своєю вітчизною. — 18. найблищі — в перв.: рід. — 35.—36. У первопісї: Що хоч спромога мала, звичайно за багатшим гонять ся, З вищим рівнять ся, а вже особливо жінки та дівчата. — 83. *Festina lente* = латинська пословиця: спіши ся поволи. — 87. там пізнаю = у перв.: і спробую. 88. У первопісї: І розпитаю людей із якими вона проживає. — 109. У первопісї: аж уста отворив син від дива. — 174. У первопісї: голова виразста й овальна. — 176. У первопісї: Понище станка йде в рясних фалдах її спідниця синя. — 197. У первопісї: До сварючих приставив. — 205. Пропущено: як брата — милосердя. — 212. Живить ся = у перв.: живють. — 220. любові хати = у перв. благої оселі.

VI. Кліо. Конець століття (стор. 34—42).

Кліо = муза історії. — 30. Грація = богиня принад. — 35. пожаданих шлюбів = у перв.: пожаданого звязку. — 42. давили = у перв.: гнобили. — 63. страхітте = в перв.: нестями. — 132. У первопісї: Вона ляльочку вже словпла. — 137. Опис скидаєсь = в перв.: трафляє. — 139. жабот = прикраса з коронки, укладена в фалди. — 158. Статнеє тіло таке заховає напевно і душу чистою = порів. з латинською пословицею: *mens sana in corpore sano* (здорова душа в здоровому тілі). — 179. У первопісї: І відповів: Ся вже вам знана. — 237. сумніви всякі = в перв.: сумніви й туга. — 246. У первопісї: Не їдьмо туди в цвал а то буде нам сором. — 282. Зір простодушний очей її чорних = Гете кохав ся в чорних очах: такі очі дає він Льотті „Вертера“, Міньоні і Доротеї. — 291. У первопісї: Через виноградник наш понище неї.

VII. Ерато. Доротея (стор. 43—48).

Ерато = муза любовної пісні. — У первопісї: І пішла сходами в верх, послідував Герман коханий. — 127. двацять мушин = Число 20. було у Гетого сакраментальним номером. І так Вертер говорить в одному листі про віддаль на двацять кроків („Терпіння молодого Вертера“), Алекс від Дори мешкав на віддаль двацять метрів („Alexis und Dora“), місточко, в якому живе герой нашої поеми — відбудувалось перед двацять роками і т. п. Число двацять любить і вживає часто Гомер (пор. „Одиссея“, 14, 98; 19; 222; 20, 158. і т. д.). — 199. принесе = в перв.: понаносить. — 201. У первопісї: І до вас верне вона у прекрасних стяжках золочених.

VIII. Мельпомена. Герман і Доротоя (стор. 49—51).

Мельпомена = муза трагічної поезії, представлена з маскою в руді. — 74. У первописі: бо ми переміви́мо в домі квартири. — 93. Так стояв він — у перв.: стояв — нема.

IX. Уранія. Вигляд (стор. 52—60).

Уранія = муза астрономії з гльобом в руді. — 2. хлопця = в перв.: молодця. 8. зажурена = в перв.: зтурбована. — 18. ні гич = нічого (пор. Номиса „Українські приказки, прислів'я и таке инше“. Спб, 1864, № 5951). — 25. лисичка = в перв.: вивірка. — 52. молодим = в перв.: юнаку. — 53. У первописі: аби вічний круг той. — 101. ключочок = в перв.: тлумочок. — 202. неждано = в перв.: незнайко.

Важніші українські переклади творів Йогана Вольфганга Гетого.

I. З драматичних творів:

Іфігенія в Таврії. Драма в 5 діях. Переклав Василь Ріленко. Накладом перекладчика. У Львові, 1895, 8°, 64 стор. — Ціна 60 сот.

Прометей. Драматичний уривок. Переклав Максим Славинський. В альманаху: „Терновий вінок“. Київ, 1908, стор. 31—48.

Фавст. Трагедія. Часть перша. Переклав др. Іван Франко. Заходом і накладом редакції „Світ“. Львів, 1882, 8°, XIII+222+1 стор. Понадто переклав др. Франко з другої частини третій акт п. з.: „Гелена і Фавст“ додаючи до неї річеві пояснення (Львів, 1899, 8°, 59 стор. ціна 80 сот.) а Михайло Старицький переклав прольог з „Фавста“, (див.: „Поезії“ М. Старицького, Київ, 1908, стор. 455—468).

II. З поезій:

Баяда про князя-старця. Пер. Панько Куліш: Твори П. Куліша, Львів, 1909, том III, стор. 440—443.

Бог і баядера. Індійська повість. Пер. І. Франко. „Світ“, Львів, 1882, № 1.

Бурлака. Пер. Цезар Білило(вський). „Світ“, Львів, 1917, № 4.

Валет. Пер. Дмитро Йосифович. „Діла“. Львів, 1910, № 70.

Верховина. Пер. Володимир І. Масляк. „Зоря“, Львів, 1886, стор. 158.

- Весільна пісня.* Пер. Дм. Йосифович. „Неділя“, Львів, 1912, № 16.
- Весільна подорож лицаря Курта.* З циклю „Баляд“. Пер. Дм. Йосифович. „Світ“. Львів, 1917, № 3.
- Вільшаний цар* (Erlkönig). Пер. П. Куліш. „Твори“... 1909, том III, стор. 438—439.
- Все той сам.* Пер. Дм. Йосифович. „Діло“, 1910, № 70.
- Гра в лиса.* Пер. той-сам. „Літ. Наук. Вістник“ (ЛНВ), 1906, том XXXIII, стор. 136.
- Дурень послісловить.* Пер. той-сам. „Діло“, 1910, № 70.
- Жаба.* (Die Frösche). Пер. П. Ш. ЛНВ, 1902, том XVIII, стор. 283. Понадто маємо вільну перерібку О. Ю. Федьковича. („Писання“... Львів, 1902, том I, стор. 534).
- Жертва повені.* (Пісня Гетого: Johanna Sebus). Пер. В. Масляк. У збірці поезій перек. „З чорного шляху“. Львів, 1897, стор. 153—154.
- Квітка над квітки.* Після невольника графа. Пер. П. Куліш: Твори, том III, стор. 469—472.
- Ключева поетка.* Пер. Дм. Йосифович. „Діло“, 1912, № 70.
- Кобзар.* Пер. той-сам. Календар Тов. „Просьвіта“ за 1910 р. стор. 48.
- Коринтоська молода княгиня.* Пер. П. Куліш: Твори, т. III, стор. 447—455.
- Легенда* (про фавна і святого). Перекладчик незазначений. „Громадський Голос“, 1913, № 4.
- Лісовий цар.* (Баляда). Пер. Борис Грінченко. У збірці: Під хмарним небом, Львів, 1893, стор. 198—199, а також переспів О. Ю. Федьковича: Писання, Львів, 1902, т. I, стор. 330—332.
- Мандрівець.* Пер. П. Куліш: Твори, т. III, стор. 455—460.
- Мертвецький танок.* Пер. той-сам. *ibid.* стор. 446—447.
- Міньона.* Пер. Цезар Білиловський. „Світ“. Львів, 1917, № 2. Ту саму поезію переклали ще: Корженко (надр. „Зоря“, 1885, № 23) і Панько Куліш (див. його: „Твори“, том III, стор. 437—438).
- Молитва мандрівника.* Пер. Павло Граб. У збірці: Доля, Львів, 1897, стор. 49.
- Навернена.* Пер. Дм. Йосифович. ЛНВ. 1906, том XXXV, стор. 307.
- Найдений цвіт.* Пер. Іван Верхратський: „Калина“. Збірник стихотворів І. Верхратського. Львів, 1874, стор. 45—46.
- Накритий стіл.* З циклю „Gesellige Lieder“. Пер. Дм. Йосифович. „Світ“ 1917, № 2.
- Наперед скарга.* Пер. той-сам. ЛНВ 1906, том XXXIV, стор. 545.
- Наслідвання античних форм.* Пер. Б. Грінченко: Під хмарним небом. Львів, 1893, стор. 202—203.
- Новий Амадіс.* Пер. Дм. Йосифович. ЛНВ. 1906, том XXXVI, стор. 118.

- Новий Павзій і його квітківниця.* Пер. П. Куліш: Твори, том III, стор. 472—478.
- Олексій та Дора.* Пер. той-самий, *ibid.* стор. 461—469.
- Перед судом.* Пер. той-самий, *ibid.* стор. 433—434.
- Переміна ростин.* Пер. Др. Іван Франко: Думи і пісні најзнатніших європейських поетів. „Дрібна Бібліотека“ № V, Львів, 1879, стор. 28.
- Підлинайло.* Пер. П. Куліш: Твори, т. III, стор. 434—437.
- Польова рожа.* Пер. Дм. Йосифович. ЛНВ. 1906, т. XXXIV, стор. 545.
- Правда.* (Zueignung). Пер. П. Куліш: Твори, том V, стор. 487—490.
- При кужелці.* Пер. Др. Іван Франко. „Другъ“. Львів, 1875, № 17.
- Прихильникам.* Пер. Дм. Йосифович. ЛНВ. 1906, том XXXIV, стор. 545.
- Причта про підкову.* Пер. той-самий. *ibid.* том XXXV, стор. 51.
- Прометей.* Пер. Іван Франко: Думи і пісні... стор. 3—4.
- Пряха.* Пер. П. Куліш: Твори, том III, стор. 445.
- Рибак.* Пер. Іван Франко. „Неділя“, Львів, 1912, № 47/48. Той самий вірш переспівав Петро Гулак-Артимовський (Твори, Львів, 1904, стор. 391—392), переклав Дм. Йосифович, („Діло“, 1912, № 95) і П. Куліш (Твори, Львів, 1909, том III, стор. 439—440).
- Римські елегії.* (I—XX). Пер. П. Куліш, *ibid.* стор. 479—480.
- Самомисленники.* Пер. Дм. Йосифович. „Діло“, 1910, № 70.
- Скарб.* Пер. П. Куліш: Твори, стор. 443—444.
- Співак.* Пер. Ксенофонт Климкович. Твори Л. Глібова К. Климковича і В. Шашкевича. Львів, 1911, стор. 301—302. Понадто переклав сей вірш П. Куліш: Твори, стор. 436—437.
- Спісива.* Пер. Дм. Йосифович. ЛНВ. 1906, том XXXV, стор. 307.
- Темна ніч вершини сном оповила.* Пер. М. Старицький: Поезії, Київ, 1908, стор. 176.
- Туця і радуга.* Пер. Д. Йосифович. „Діло“, 1910, № 70.
- Я покинув хатку любки.* Пер. А. Кримський: Пальмове гілля. Львів, 1901, стор. 64.

III. 3 прози:

- Страждання молодого Вертера.* Переклала Марія Грушевська. Київ, 1912, 8°, 132 стор. — Ціна 40 коп.

Зладив Іван Калинович.

ВСЕСВІТНЯ БІБЛІОТЕКА

виходить поодинокими випусками довільного об'єму і має на цілі дати українському громадянству в перекладах на нашу мову кращі твори всесвітньої літератури і науки, передові твори європейських класиків та учених, зі вступними статтями й з відповідними поясненнями, — не виключаючи також оригінальних писань українських авторів.

Досіль появили ся:

- № 1. ФРІДРІХА ШІЛЛЕРА: ПОЕЗІЇ. (Вступне слово. Дрібні поезії) Випуск I. Ціна 60 сот.
- № 2/3 ФРІДРІХА ШІЛЛЕРА: ПОЕЗІЇ. (Баляди. Поеми. Примітки) Випуск II. Ціна 1 К.
- № 4/6. АЛЕКСАНДРА ПУШКІНА: ДРАМАТИЧНІ ТВОРИ, в перекладі з передмовою та поясненнями Д-ра Івана Франка Ціна 3 К.
- № 7/8. ЙОГАНА ВОЛЬФґАНґА ГЕТОГО: ГЕРМАН І ДОРОТЕЯ, поема в перекладі і з передмовою Д-ра Івана Франка Ціна 1 К. 60 сот.
- № 9/10. МИХАЙЛА ЯЦКОВА: ДАЛЕКІ ШЛЯХИ. Збірка новель, друкуєть ся.
- № 11/12. АРІСТОФАНА: ХМАРИ, в перекладі з передмовою та поясненнями ТАРАСА ФРАНКА — приготовляєть ся до друку.

В редакційних та адміністраційних
справах звертати ся до
Івана Калиновича в Бориславі.

Видав: Уділова Спілка.

За редакцію відповідає: Іван Калинович.

UNIVERSITY OF ILLINOIS-URBANA

833 G550HUF

C001

Herman I Doroteiaj

3 0112 092197091